

Πειραιϊκό Ορόσημο

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ 77

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

ΠΛΗΡΟΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Ταχυδρομικό
ΠΕΙΡΑΙΑ
Αριθμός Δελτίου
1483

Επιστροφές Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς

3 Γνώμη

Η μετάβαση στην πράσινη ναυτιλία

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου Προέδρου του Συλλόγου

"Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

4 Αρχαιογνωστικά

Η αναγέννηση και η ανθρωπιστική παιδεία

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ, Αρχαιολόγου - τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

10 Ιστορικά

Από τη μάχη του Αναλάτου έως την πλήρη απελευθέρωση των Αθηνών

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού, Δρα Πολιτικού Μηχανικού, Fellow ASCE,

Γεν. Γραμματ. Εταιρείας Διερεύνησης Αρχαιο-Ελληνικής και Βυζαντινής Τεχνολογίας/ΕΔΑΒΥΤ

Μέλος της Ένωσης Ευρωπαίων Αρχαιολόγων (Ε.Α.Α.), της Εταιρείας Αιγαιακής Προϊστορίας "ΑΙΓΕΥΣ"

14 Συλλογικά

Πρωτοβουλίες του Συλλόγου "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου

και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

Συνάντηση αντιπροσωπείας του Συλλόγου με τον Γεν. Γραμματέα. του ΥΠ.ΠΟ.Α.

16 Αρχαιολογικό Πανόραμα από την Ελλάδα και τον κόσμο

Επιμέλεια Κωστή Μανωλάκη

18 Ματιές στην Πειραιϊκή Ιστορία

Βιβλία για το μεγάλο λιμάνι του Πειραιά και τον Ο.Λ.Π.

Του Δημήτρη Κρασονικολάκη, Δημοσιογράφου - Συλλέκτη. Ανεξάρτητου ερευνητή πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας

22 Οικολογικά

Αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής

Εθνικό Σχέδιο ΥΠ.ΠΟ.Α. για την προστασία των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων

ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου "ΦΙΛΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ - ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΙΡΑΙΑ"

Αλκιβιάδου 229, 185 36 Πειραιάς - Τηλ. & Φαξ 210-42.88.017 - E-mail: museum.peiraia@gmail.com

ΚΩΔ. ΕΝΤΥΠΟΥ 035702 • Τεύχος 77 • Οκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 2021

ΕΚΔΟΤΗΣ:

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Δερβενακίων 24, 185 45 Πειραιάς,
Τηλ.: 210-4060000

Το περιοδικό κυκλοφορεί εκτός εμπορίου.

Διανέμεται δωρεάν.

Τα ενυπόγραφα άρθρα δεν εκφράζουν υποχρεωτικά
τις απόψεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου

ΑΤΕΛΙΕ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

ΓΕΩΡΓΙΑ & ΜΑΡΙΑ-ΕΛΕΝΗ ΜΟΥΡΟΥΣΙΑ Ο.Ε.

Κολοκοτρώνη 144, 185 36 Πειραιάς
Τηλ.: 210 41 82 591, 210 45 37 521
E-mail: mourousias1@yahoo.gr

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ:

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Πύλης 75-79, 185 33 Πειραιάς
Τηλ.: 210-4121935

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΑΡΔΑ

ΚΩΣΤΗΣ ΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

ΓΕΡ.-ΝΙΚ. ΜΠΟΥΓΑΣ

ΣΗΜΕΙΑ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ"

- Δημαρχείο Πειραιά: Πλ. Κοραή 1
- Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά: Χαρ. Τρικούπη 31
Βιβλιοπωλεία:
- BALABANIS: Καραολή & Δημητρίου 43, Πειραιάς
- ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Ν. & ΣΙΑ Ο.Ε.:
Καραϊσκού 157, Πειραιάς και Φίλωνος 35, Πειραιάς
- ΤΣΙΟΥΣΤΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ & ΟΥΡΑΝΙΑ Ο.Ε.:
Κολοκοτρώνη 100, Πειραιάς
- ΧΑΡΤΟΠΟΛΙΣ: Καραολή και Δημητρίου 32, Πειραιάς

Φωτογραφία εξωφύλλου: Ο Απόλλων- Ρωμαϊκό αντίγραφο πιθανώς έργο του Λεωχάρους του 4ου αι. π.Χ.- Μουσείο Βατικανού

Η μετάβαση στην πράσινη ναυτιλία

Του Γιάννη Πολυχρονόπουλου
Προέδρου του Συλλόγου "Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου
και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά"

Η κλιματική αλλαγή υποχρεώνει πλέον όλους τους φορείς της Ναυτιλίας να σκέφτονται διαφορετικά το μέλλον της Ναυτιλίας. Η αντιμετώπισή της θέτει επί τάπητος προβληματισμός και προτάσεις για το μέλλον των οικονομιών. Η ναυτιλία είναι ένας σημαντικός κλάδος από τη φύση του διεθνής. Οι τελευταίες προσεγγίσεις κάνουν λόγο πλέον για την απανθρακοποίηση της ναυτιλίας ή τη μετάβαση στη λεγόμενη πράσινη ναυτιλία. Όλοι οι φορείς αναγνωρίζουν ότι πρέπει να συμβάλλουν στον παγκόσμιο στόχο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Στο πλαίσιο αυτό λειτουργεί παραδείγματος χάρη το Marsk Mc- Kinney Moller Center for Zero Carbon Shipping που υποστηρίζεται από σημαντικούς φορείς της παγκόσμιας ναυτιλίας. Με βάση αυτό το κέντρο υπολογίζεται ότι αν κάτι δεν αλλάξει η αύξηση των εκπομπών ρύπων το 2050 θα φτάσει το 20% του σημερινού επιπέδου. Επίσης εκτιμάει ότι ακόμα και αν επιτευχθούν όλοι οι στόχοι των εφοπλιστών μόλις το 22% το θαλασσίων μεταφορών θα έχουν μηδενικούς ρύπους για αυτό θέτει ως προϋπόθεση για την επιτυχία αυτής της πράσινης μετάβασης την υλοποίηση πέντε παραγόντων: Να επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στις έρευνες στην εναλλακτική ενέργεια και στα πράσινα καύσιμα για τη ναυτιλία. Να επιταχυνθούν οι διαδικασίες για την αλλαγή των τεχνολογιών των πλοίων. Να υπάρχει προθυμία των καταναλωτών, ώστε να πληρώσουν για τις ναυτιλιακές υπηρεσίες των μηδενικών εκπομπών. Να καθιερωθούν νέα χρηματοδοτικά εργαλεία για αυτό το σκοπό και να υιοθετηθούν νέοι κανονισμοί.

Μία άλλη πρόταση σημαντική είναι η δημιουργία Ταμείου υπό την αιγίδα του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού (IMO) για τη χρηματοδότηση της έρευνας για την ανάπτυξη των τεχνολογιών στη ναυτιλία. Το κεντρικό ζήτημα είναι η παραγωγή εναλλακτικών καυσίμων και τεχνολογιών μηδενικών ρύπων. Η ναυτιλία είναι αντίθετη στη συμμετοχή της στο Ευρωπαϊκό σύστημα εμπορίας ρύπων γιατί ενδέχεται να αποτελέσει μοχλό αλλοίωσης του υγιούς ανταγωνισμού και τελικά να φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα στον τομέα

της μείωσης των εκπομπών ρύπων.

Το μέλλον της Ναυτιλίας βρίσκεται στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, στην αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων. Η Νορβηγία π.χ. σε αυτό τον τομέα βρίσκεται ένα βήμα μπροστά. Ήδη χρησιμοποιεί εναλλακτικές πηγές όπως τα βιοκαύσιμα. Έχει χτίσει ηλεκτρικά πλοία με επαναφορτιζόμενες μπαταρίες και πειραματίζεται στον τομέα του υδρογόνου. Το 2022 θα υπάρχουν 80 πλοία σύντομων διαδρομών με ηλεκτροκίνηση ή υβριδικά που κινούνται με ηλεκτρισμό και υδροποιημένο φυσικό αέριο, μειώνοντας τους ρύπους κατά 35 έως 70%. Το υδρογόνο προορίζεται για πλοία που διανύουν μεγάλες αποστάσεις. Η αμμωνία επίσης μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ναυτιλιακό καύσιμο που παράγει μηδενικούς ρύπους όπως και το υδρογόνο. Ο τρόπος που παράγεται όμως αυτή τη στιγμή είναι μέσω φυσικού αερίου. Ο στόχος είναι στο μέλλον να χρησιμοποιηθούν ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Το πλεονέκτημα της αμμωνίας είναι ότι περιέχει υψηλότερη ενεργειακή πυκνότητα σε υγρή μορφή από ό,τι το υδρογόνο.

Ο ναυτιλιακός τομέας κατέχει το 90% της διακίνησης αγαθών και συμμετέχει στην εκπομπή ρύπων κατά 3%. Οι στόχοι του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού IMO είναι μέχρι το 2050 να μειωθούν κατά 50% οι εκπομπές ρύπων από τη ναυτιλία. Ο στόχος αυτός συνδέεται άμεσα πέραν της πράσινης μετάβασης στην ενέργεια με καινοτομίες και ριζικές λύσεις στις τεχνολογίες που αφορούν τα σημαντικά συστήματα λειτουργίας του πλοίου, αλλά και κατασκευαστικές καινοτομίες όπως: συστήματα επεξεργασίας θείου που θα μειώνουν κατά 98% το μονοξείδιο του θείου, υφαλοχρώματα που μειώνουν τις τριβές και εξοικονομούν ενέργεια, νέα συστήματα ψύξης με εξοικονόμηση ενέργειας, ηλεκτρική ενέργεια και κυψέλες καυσίμου, κατασκευή πλοίων από ανθρακονήματα, ρομποτικά συστήματα που δεν αφήνουν περιβαλλοντικά κατάλοιπα.

Υπολογίζεται ότι για το κόστος μετάβασης μέχρι το 2050 θα απαιτηθούν επενδύσεις της τάξης των 250 έως 800 δισ. δολαρίων. Το 12% των νέων πλοίων που παραγγέλλονται είναι εξοπλισμένα με εναλλακτικά συστήματα. Το ζήτημα είναι τελικά ότι έχουμε μπει σε μία περίοδο ραγδαίων αλλαγών που απαιτείται γρηγόρη ενεργειακή και τεχνολογική μετάβαση με συνέπειες στο κόστος, στις αξίες και στα κέρδη. Παράλληλα υπάρχει μία αβεβαιότητα για τις τελικές αποφάσεις και δημιουργείται αντίστοιχη αβεβαιότητα στην κατασκευή νέων πλοίων και στον σχεδιασμό τους. Σύμφωνα με το νορβηγικό νηογνώμονα DNV σήμερα 509 πλοία χρησιμοποιούν LNG και 522 πλοία σε πορθμεία αξιοποιούν την ηλεκτρική ενέργεια. Είναι γεγονός ότι οι τεχνολογίες εναλλακτικών καυσίμων απαιτούν χρόνο. Και όπως υποστηρίζεται από ναυτιλιακούς παράγοντες ο στόχος για την απανθρακοποίηση είναι σαφής όχι όμως και ο δρόμος προς αυτόν.

Ο Πρόεδρος κ. Γιάννης Πολυχρονόπουλος και το Δ.Σ. του Συλλόγου
"Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων - Μνημείων Πειραιά",
σας εύχονται

ΥΓΕΙΑ, ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ, ΕΙΡΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΤΟ 2022

Η αναγέννηση και η ανθρωπιστική παιδεία

Του Γιώργου Σταϊνχάουερ,
Αρχαιολόγου, τ. Εφόρου Αρχαιοτήτων

Οταν μιλάμε σήμερα για Αναγέννηση έχουμε στο νου πίνακες, αγάλματα και εκκλησίες, τον Μποτιτσέλι, τον Ντα Βίντσι, τον Ραφαέλο και τον Μιχαήλ Αγγελο, ή πάλι τις λαμπρές αυλές των Μεδίκων, των Βοργίων, ίσως τον Βοκκάκιο και τον Μακιαβέλι. Η αναγέννηση όμως δεν είναι ένα κεφάλαιο της ιστορίας της τέχνης, αλλά της ιστορίας της ανθρωπότητας μια εποχή ανατροπών στο νου και στις αισθήσεις, και συγχρόνως μιας πρωτόγνωρης ελευθερίας, ζωτικότητας και αναζήτησης, για την οποία τίποτε δεν ήταν αδιανόητο ή ανεπίτρεπτο, τίποτε δεν έμεινε ανεξερεύνητο. Μια πολιτιστική επανάσταση που θεμελίωσε τον τρόπο σκέψης και τις συμπεριφορές που ακόμα καθορίζουν τη φυσιογνωμία του πολιτισμού μας. Δεν ήρθε τυχαία. Την καλούσε η διάχυτη ανάγκη της Ευρώπης να καλύψει το κενό στην πίστη και στη διάνοηση, που είχε φέρει η κρίση στην εκκλησία και η κατάρρευση της σχολαστικής φιλοσοφίας την προετοίμασε η αναγέννηση της πόλης, και η γένεση μιας αστικής τάξης και ενός ελεύθερου φρονήματος, που ζητούσαν

επιτακτική η ανάγκη αναζήτησης στους αρχαίους μιας νέας κοσμοθεωρίας και μιας ανώτερης ηθικής.

(α) Η αναζήτηση της ελληνικής κληρονομιάς. Ήδη στις αρχές του 14ου αι. ο Δάντης στην πνευματική -θεολογικά οργανωμένη- πορεία του μέσα από τα πάθη της γήινης ζωής από τα βάθη της κόλασης έως την είσοδο του Παραδείσου- έχει ως οδηγό όχι κάποιον άγιο ή σχολαστικό φιλόσοφο, αλλά τον Βιργίλιο. Τον πρώτο τύπο του ουμανιστή – ίσως και του σύγχρονου ευρωπαίου- αναγνωρίζουμε στον Πετράρχη (1304- 1374). Ήταν αυτός που στην καρδιά της μεγάλης κρίσης του 14ου αι. με ενθουσιασμό εγκαινιάζει μια αναγέννηση θεμελιωμένη στην αποκλειστική, ρομαντική λατρεία μιας τότε ακόμα πολύ λίγο γνωστής αρχαιότητας και στην καλλιέργεια του εαυτού του, ένας άνθρωπος που αυτοβιογραφείται και συνεχώς αυτοαναλύεται, κινείται σε όλες της αυλές, που αναλαμβάνει όλα τα αξιώματα, αναζητά και κατακτά την αναγνώριση και την ποιητική δόξα. Οι γενιές του Πετράρχη και του Βοκκάκιου μπορεί να ενθουσιάζονται από τους Ρωμαίους ρήτορες ποιητές και ιστορικούς, τον Κικέρωνα και τον Τίτο Λίβιο. Έχει όμως ήδη αρχίσει να γίνεται συνειδητή η ανάγκη αναδρομής στις πηγές του αρχαίου πολιτισμού, πέρα από τη Ρώμη στον ανώτερο ελληνικό πολιτισμό, που γνωρίζουν ακόμα μόνο από μεταφράσεις κάποιων κειμένων κυρίως του Αριστοτέλη και του Πλουτάρχου: ο Πετράρχης λατρεύει χωρίς να μπορεί να το διαβάσει ένα χειρόγραφο της Ιλιάδος και της Οδύσσειας, που θα μεταφράσει ο Βοκάκιος με τη βοήθεια ενός Ελληνόφωνου καλαβρέζου μοναχού.

Το αποφασιστικό βήμα, μια πραγματική τομή στην ανθρώπινη ιστορία θα γίνει με τη συνάντηση, στην ίδια πάντα πόλη, τη Φλωρεντία, αυτών των στο βάθος μεσαιωνικών ακόμα ανθρώπων με το ζωντανό ελληνικό πνεύμα, τα κείμενα και τους δασκάλους, που πριν ακόμα από την Άλωση καταφεύγουν στη Δύση. Χάρη στον ενθουσιασμό και τις τεράστιες οικονομικές θυσίες αρχικά απλών ιδιωτών, στη συνέχεια και των ηγεμόνων και παπών, αρχίζει, η εποχή των μεγάλων ανακαλύψεων και της συστηματικής μετάφρασης ελληνικών χειρογράφων (κωδίκων) και της συγκρότησης των πρώτων βιβλιοθηκών. Ο Αινέα Σιλβίο Πικολόμινι καταχρεώνεται για την αγορά χειρογράφων, ως πάπας Πίος 2ος πλέον, οργανώνει συνεργεία αντιγραφέντων και ομάδες αναζήτησης χειρογράφων και τελικά αφήνει στο Βατικανό μια βιβλιοθήκη 5.000 (κατ' άλλους 9.000) τόμων. Ο καρδινάλιος Βησσαρίων, ο Έλληνας μαθητής του φιλοσόφου Πλήθωνος Γεμιστού, συλλέγει με προορισμό την Ελλάδα 600 κώδικες που θα αποτελέσουν τον πυρήνα της Μαρκεζιανής βιβλιοθήκης της Βενετίας. Ο φλωρεντίνος Νικολό Νικολί από τον κύκλο του Κόζιμου των Μεδίκων δαπανά ολόκληρη την περιουσία του για την απόκτηση κυρίως από γερμανικά μοναστήρια 800 τόμων κωδίκων (από τους οποίους 100 ελληνικοί).

Ο μικρός ηγεμών του Urbino απασχολεί 30- 40 scrittori (όπως τιμητικά ονομάζονται οι ακριβά αμειβόμενοι αντιγραφείς των ελληνικών κειμένων) και συντάσσει καταλόγους όλων των άλλων μεγάλων βιβλιοθηκών, ακόμα και της Οξφόρδης. Το χειρόγραφο εξελίσσεται σε ένα έργο τέχνης (εικ.1), χαρακτηριστικό της πρώτης φάσης της Αναγέν-

Εικ. 1. Χειρόγραφο 15ου αι.

νέους τρόπους έκφρασης. Όπως όλα τα ανθρώπινα έχει και αυτή την ιστορία της, την ιστορία ενός αιώνα, που αρχίζει με μια φάση πειραματισμών στο δεύτερο τέταρτο του 15ου αι., κορυφώνεται με την μεγάλη φλωρεντινή άνοιξη στο δεύτερο μισό του αιώνα και τελειώνει μετά από μια λαμπρή περίοδο ακμής πριν από τα μέσα του 16ου αι.

1. Το σχολείο της Ελλάδας

Απέναντι στο θετικιστικό επιστημονικό και στεγνό ρεαλιστικό πνεύμα όπου είχαν καταλήξει φιλοσοφία και λογοτεχνία του Μεσαίωνα, φαινόταν ως όλο και περισσότερο

νησης (η εισηγμένη στη Βενετία από τους Αδελφούς Μανούτιοι γερμανική εφεύρεση της τυπογραφίας θα αντιμετωπιστεί αρχικά με δυσπιστία).

Ο εξελληνισμός της φλωρεντινής πολιτιστικής ζωής, που θα επηρεάσει ολόκληρη τη Δύση, είχε ξεκινήσει νωρίς, γύρω στα 1420-1430. Καθοριστικός υπήρξε σ' αυτό ο ρόλος των Ελλήνων λογίων, που πριν από την Άλωση καταφεύγουν στην Ελλάδα, όπως ο Μανουήλ Χρυσολωράς που διορίζεται ήδη το 1375 καθηγητής των Ελληνικών στη Φλωρεντία. Η επίσκεψη του Ιωάννη Η' Παλαιολόγου με αφορμή τη σύνοδο για τη ένωση των εκκλησιών το 1439 θα αποτελέσει για την πόλη μεγάλο γεγονός (εικ.2): η είδηση της πτώσης της Κωνσταντινούπολης το 1454 θα τη συνταράξει. Η Φλωρεντία θα αναλάβει να διασώσει από τον αφανισμό την ελληνική κληρονομιά. Σημαντικός ήταν ο ρόλος σ' αυτό του Ιωάννη Αργυρόπουλου (εικ.3), που από το 1456 έως το 1474 θα διδάξει για πρώτη φορά συστηματικά την ελληνική φιλοσοφία. Θα ακολουθήσει, με την υποστήριξη του Λορέντζο των Μεδίκων (+ 1492) η έκδοση, μετάφραση και σχολιασμός από τον Μαρσίλιο Φιτσίνο όλου του έργου του Πλάτωνα (1484) και του Πλωτίνου (1492) και τα περίφημα μαθήματα του Πολιτζιάνο στο Studio για τον Όμηρο, τον Ησίοδο και τον Αριστοτέλη.

(β) Η πλατωνική ψυχή της φλωρεντινής Αναγέννησης Πάνω στις νεοπλατωνικές ιδέες θα οικοδομηθεί στο δεύτερο μισό του 15ου από τον Ficino και τον Πίκο ντέλα Μιράντολα η φιλοσοφική πίστη της Αναγέννησης στην ενότητα (σε αντίθεση με τον χριστιανικό διυισμό) της φύσης, και τη δυνατότητα του ανθρώπινου νου, ως μέρους της, να εισχωρήσει στα άδύτα της και να ελέγξει τις εσωτερικές δυνάμεις που τη συνέχουν. Πρόκειται για ιδέες που αποκαθιστώντας τον άνθρωπο στο κέντρο ενός ενιαίου κόσμου θα ανοίξουν τον δρόμο σε κάθε είδους μαγικές υλοζωϊστικές και αστρολογικές φαντασιώσεις για την ανταπόκριση και αλληλοεπίδραση των στοιχείων του κόσμου από τα άψυχα στα έμψυχα και από τα γήινα στα επουράνια· συγχρόνως όμως θα ετοιμάσουν το έδαφος για την ανακάλυψη του απέραντου σύμπαντος μέρος του οποίου είμαστε και των νόμων που το διέπουν.

Ο πλατωνισμός θα γίνει η φιλοσοφία των διανοουμένων και των ποιητών, όλων αυτών που απωθεί το βάρβαρο σχολαστικό ιδίωμα και οι εννοιολογικές αναλύσεις της Σχολής. Σ' αυτόν θα ανακαλύψουν τον δάσκαλο στη διαύγεια, την πλαστικότητα και την κομψότητα του ελληνικού λόγου, και τον οδηγό για την ιδανική μορφή -ποιητική μεταφορά και μυθική αλληγορία (εικ.4), που θα ανοίξει στην ψυχή τη θέα της κοσμικής αρμονίας. Με την κορυφαία αυτή θέση της μουσικής αρμονίας στη φιλοσοφία συνδέεται ο εμπλουτισμός γύρω στο 1500 των

μουσικών οργάνων και κλιμάκων, στην αρχιτεκτονική η επιμονή του Alberti στα μέτρα και στην αναλογίες των κινήων, αλλά και η κριτική του Μιχαήλ Αγγέλου στην ρεαλιστική φλαμανδική τέχνη: «μια τέχνη φτιαγμένη για να αρέσει στις γυναίκες, τους καλόγερους και τους ευγενείς, που στερούνται της μουσικής αίσθησης της πραγματικής αρμονίας».

Στον χώρο της λογοτεχνίας οι νεοπλατωνικές αυτές αντιλήψεις θα πυροδοτήσουν μια κίνηση ανανέωσης των γραμμάτων που τεκμηριώνει το πλήθος των θεολογικών, διδακτικών και επισημονικών συγγραμμάτων και συγχρόνως μια νέα άνθηση της ερωτικής ποίησης, του επιγράμματος κλπ στα λατινικά και στα ιταλικά. Χαρακτηριστικό αυτού του πνεύματος είναι το εικονογραφημένο μυθιστόρημα *Hyrtioeromachia* (υπνοερωτομαχία!) Poliphili του 1499, για ένα ταξίδι της ψυχής από το σκοτάδι

στο φως, από τον πόνο στη λύτρωση· μια μεταφορά μετά από 150 χρόνια της Θείας Κωμωδίας από τον χώρο του κοσμικού δράματος στον ατομικό χώρο της ολοκλήρωσης του έρωτα μιας ψυχής, η οποία ελευθερωμένη από τα γήινα τείνει μέσα από αλληγορικά τοπία και μορφές (και κουραστικές, είναι αλήθεια μυθολογικές αναφορές) στην υψηλή ιδανική αλήθεια. Η συνεχής ολίσθηση μεταξύ επιστήμης και λογοτεχνίας, φιλοσοφίας

Εικ. 2. B.Gozzoli Προσκύνηση των Μάγων Palazzo Medici, Φλωρεντία
Ιωάννης Παλαιολόγος

και ποίησης, και το ιδανικό μιας εκτός χρόνου σύνθεσης νόησης και τέχνης που την εμπνέει, μας φέρνουν κοντά στην ρομαντική αντίληψη του Ωραίου και του ιδιοφυούς Ποιητή - δημιουργού και εμπνευσμένου κατόχου των μυστηρίων του σύμπαντος. Πηγαίνοντας προς τα πίσω η νεοπλατωνική αυτή αντίληψη θα διαμορφώσει και την εικόνα του Δάντη· όπως λέει ο Φιτσίνο: «ο Δάντης της φυλής των αγγέλων, φιλόσοφος και ποιητής, αν και δεν μιλούσε ελληνικά όπως ο ιερός πατέρας των φιλοσόφων, και εξηγητής τη αλήθειας, ο Πλάτων, πάντως εκφράζεται τόσο καλά στο πνεύμα εκείνου που κοσμεί τα έργα του με πλήθος από πλατωνικές σκέψεις». Έτσι θα γνωρίσουν το Δάντη ο Λεονάρντο ντα Βίντσι, ο Ραφαήλ και ο Μιχαήλ Άγγελος.

Θα ήταν λάθος ωστόσο να συνδέσουμε τον αναγεννησιακό νεοπλατωνισμό με μια αναβίωση του χριστιανισμού με άλλη -πλατωνική- μορφή: η μοίρα της ανθρώπινης ψυχής και ο σκοπός της τέχνης για τους ουμανιστές δεν είναι η μαρτυρική πορεία στην αρετή, αλλά η αναζήτηση της ομορφιάς, της ευτυχίας και των ηδονών της ζωής που μας δείχνει η σφύζουσα ζωή της φύσης και το χαμόγελο του φωτεινού ουρανού, που μας περιβάλλουν. Για τον άνθρωπο της Αναγέννησης η χριστιανική διάκριση του Έρωτα και της Αγάπης είναι ξένη. Η Αφροδίτη, η θεά των ποιητών και των διανοούμενων, είναι η ίδια η Ανθρωπιά,

Εικ. 3 Ο Ιωάννης Αργυρόπουλος (χειρόγραφο)

Venus id est humanitas)· χαρακτηριστική είναι η εξέλιξη του Έρωτα από την μυστική σύλληψη του στο κάντο 31 του Παραδείσου της Θείας Κωμωδίας του Δάντη, στις αναλύσεις των ερωτικών συναισθημάτων στα σονέττα για την Λάουρα του Πετράρχη, έως τις εναλλαγές πάθους και ατονίας που συνθέτουν τη μυστική ζωή της ψυχής στον Ficino, τέλος, στο νατουραλιστικό σοκ της ανακάλυψης του στο de rerum natura του Λουκρητίου. Τη διπλή αυτή μορφή της Αφροδίτης (Εικ. 5), δίνει με τον πιο εύγλωτο τρόπο η σύγκριση της πλατωνικής αναδυόμενης Αφροδίτης του (1480) του Μποτιτσέλι (Εικ. 6.) με την νεώτερη αισθησιακή βενετσιάνικη Αφροδίτη -οδαλίσκη του 1535 του Τισιανού (Εικ. 7).

2. Ο νέος άνθρωπος και οι νέες αξίες

(α) Οι ουμανιστές και η ανθρωπιστική παιδεία. Παρακολούθησαμε στα προηγούμενα τεύχη πώς στην πρωτοπόρα δημοκρατία της Φλωρεντίας η λαϊκή τοσκανική διάλεκτος ωρίμασε στο σχολείο της λατινικής σε μια λογοτεχνική γλώσσα και η αυλική ποίηση των τροβαδούρων σε μέσο έκφρασης των λεπτότερων ανθρώπινων αισθημάτων. Είδαμε επίσης προηγουμένως την πόλη να εξελίσσεται τον 15ο στην κληρονόμο μιας - της κλασικής - παράδοσης, στο κέντρο τα οποίας βρισκόταν ο άνθρωπος και τα ανθρώπινα πράγματα. Γέννημα - θρέμμα αυτής της πόλης και της ανθρωπιστικής παιδείας θα είναι ο τύπος του ουμανιστή. Τις παλιές ταξικές διακρίσεις ανάμεσα στους ομοιόμορφα αμόρφωτους και αγροίκους ευγενείς, αγρότες και αστούς, πλούσιους και φτωχούς, του

ευρωπαϊκού Μεσαίωνα θα αντικαταστήσει το ποιοτικό χάσμα ανάμεσα από τη μια μεριά τους μορφωμένους και καλλιεργημένους ανθρώπους, που ξέρουν να μιλούν και να φέρονται και από την άλλη τους αμόρφωτους και άξεστους.

Αυτοί οι πρεσβευτές του νέου πνεύματος, οι μεσολαβητές ανάμεσα στην αρχαιότητα και το παρόν, είναι μια τάξη ανθρώπων με στέρεη - σε αντίθεση με τους περιπλανώμενους λόγιους του Μεσαίωνα- λατινική παιδεία, που αναλαμβάνουν τώρα ένα ουσιαστικό ρόλο στην σύγχρονη τους κοινωνία και στο κράτος. Δεν ξέρουν μόνο να διατυπώσουν καθαρά και κομψά το λόγο τους στο χώρο της διοίκησης, στις δημόσιες αγορεύσεις και στην αλληλογραφία με τις ξένες δυνάμεις· χάρη στη γνώση των αρχαίων δικανικών και πολιτικών ρητόρων και των ιστορικών, του Κικέρωνα κυρίως και του Λιβίου μπορούν να χειρίζονται με άνεση δικαστικές, διπλωματικές και πολιτικές υποθέσεις, ακόμα και να διαμορφώνουν την κοινή γνώμη στα πολιτιστικά θέματα. Σ' αυτούς οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η εξέλιξη του σύγχρονου κράτους -τόσο στις δημοκρατικές, όσο και στις τυραννοκρατούμενες πόλεις-, σε ένα ορθολογικά και συστηματικά -όχι ιστορικά και τυχαία όπως τα δυτικά βασίλεια- οργανωμένο μηχανισμό· το ίδιο και της διπλωματίας, σε μια επιστήμη ρύθμισης των σχέσεων ανάμεσα στα κράτη. Έχουν ειπωθεί πολλά σε βάρος τους. Κατηγορήθηκαν για ιδιοτέλεια, υποτέλεια στους τυράννους (πιο γενναιόδωρους εργοδότες από τις ελεύθερες πόλεις), για εριστικότητα, ατομισμό, επίδειξη και το σπουδαιότερο για την καλλιέργεια της περιφρόνησης απέναντι σε ό,τι δεν είναι αρχαίο: για περιφρόνηση της δημοτικής γλώσσας του Δάντη, αλλά και της σύγχρονης επιστημονικής σκέψης χαρακτηριστικά βλέπουμε ένα φωτεινό μυαλό όπως ο Πίκο ντέλα Μιράντολα να είναι αναγκασμένος να πολεμήσει την αναγέννηση της αστρολογίας μέσα στους κύκλους των ουμανιστών. Ας αφήσουμε τις μικρόψυχες κατηγορίες για την μονόπλευρη και τυπολατρική προσήλωση στα αρχαία γράμματα· οι ουμανιστές δεν ανήκουν στον τύπο του δικό μας σχολαστικού λογιότατου· είναι οι άνθρωποι, που χάρη στη γερή γλωσσική παιδεία τους, συνέβαλαν σημαντικά στη δημιουργία μιας κοινής, ακριβώς δομημένης και εννοιολογικά εμπλουτισμένης γλώσσας, ικανής να εκφράσει τη νέα αισθητική και τη πλούσια θεματική μιας εν τη γενέσει της λογοτεχνίας. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτοί που θα γράψουν τα ωραιότερα ιταλικά ποιήματα, ή αυτοί που, όπως ο Μα-

Εικ. 4. Boticelli, Primavera (αριστερά: Ο Ερμής οδηγός των τριών Χαρίτων, δεξιά Ο Ζέφυρος διώκει της Χλωρίδα που μεταμορφώνεται στην Flora, θεά της άνοιξης, στο κέντρο η Αφροδίτη ως προστάτις του γάμου), Μουσείο Uffizi Φλωρεντία 1480

Εικ. 5. Tiziano, *amor sacro e amor profano* (δεξιά γυμνή η Αφροδίτη, Ουρανία, αριστερά Αφροδίτη Πάνδημος) Ρώμη 1514

κιαβέλι, θα ανανεώσουν την αντίληψη της ιστοριογραφίας, ως μιας βιωμένης, ζωντανής, αφήγησης, αν και δεν ανήκουν πλέον στην τάξη των ουμανιστών, ωστόσο έχουν περάσει μέσα από το σχολείο του ουμανισμού. Στην προσπάθεια τους για την αναγέννηση του ανθρώπου χρωστάμε μια νέα αντίληψη της αγωγής - μια νόστιμη περιγραφή της καθαρότητας ιδιότητας της βρίσκεται στον Γαργαντούα του Ραμπελαί - η οποία θεμελιώνεται στην ιδέα μιας ολοκληρωμένης ανεξάρτητης προσωπικότητας, ενός καλώς εννοούμενου εγωισμού, ενός κώδικα αξιών και κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς, και παράλληλα μιας κριτικής περιέργειας για το άγνωστο και της ανοχής για το ξένο, τέλος μιας αισθητικής ευαισθησίας που θα αναζητήσει παντού την ομορφιά. Η πιο σημαντική όμως προσφορά τους - και όλης της Αναγέννησης - είναι το μήνυμα της αισιοδοξίας που δίνει η πίστη στις ανθρώπινες ικανότητες, αυτή η αφετηρία της έννοιας της προόδου, που θα αποτελέσει την κινητήρια δύναμη - για το καλό και το κακό - όλης της μετέπειτα ιστορίας του πολιτισμού μας.

(β) Η ανακάλυψη και η καλλιέργεια της ελεύθερης προσωπικότητας. Στον μεσαιωνικό άνθρωπο τόσο η συνείδηση του εαυτού του όσο και η αντίληψη του κόσμου καλύπτονταν ακόμα από ένα πλέγμα τυφλής πίστης, παιδικής σύγχυσης και ψευδαισθήσεων, μέσα από το οποίο ο κόσμος και η ιστορία χρωματιζόνταν περίεργα. Ο άνθρωπος αναγνωριζόταν λιγότερο ως άτομο, περισσότερο ως μέλος ενός συνόλου, φυλής, λαού, συντεχνίας, οικογένειας. Στην Ιταλία μέσα από κοινωνικές και πολιτικές αντιπαραθέσεις στην ελεύθερη πόλη και τις οικονομικές συγκρούσεις συμφερόντων στην αγορά, ξυπνά η ατομική συνείδηση: ο άνθρωπος αναγνωρίζει τον εαυτό του ως υποκείμενο και καλλιεργεί σε βάθος και σε έκταση την ιδιωτική προσωπικότητα του. Ήδη τα έργα του Δάντη δείχνουν μια προσωπικότητα μοναδική ως προς το βάθος της προσέγγισης την ακρίβεια της παρατήρησης του εσωτερικού όπως και του εξωτερικού κόσμου, αλλά και την αδιατάρακτη ηρεμία στην οικοδόμηση μιας κολοσσιαίας σύνθεσης όπως η Θεία Κωμωδία. Ο 15ος αιώνας είναι η κατεξοχήν εποχή του πολύπλευρου αναγεννησιακού ανθρώπου: ο φλωρεντίνος έμπορος είναι μαζί και πολιτικός, συχνά και λόγιος και στις δύο αρχαίες γλώσσες. Οι πιο διάσημοι ουμανιστές διδάσκουν στα παιδιά του την Πολιτική και την Ηθική του Αριστοτέλη. Την ίδια εκπαίδευση θα δώσει και στις κόρες του. Την κορωνίδα του τύπου του πολύπλευρου αυτού ανθρώπου αποτελεί ο ουμανιστής που προ-

αναφέραμε· οι φιλολογικές γνώσεις του δεν περιορίζονται στη θεωρητική γνώση της αρχαιότητας, αλλά καλούνται να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες της πραγματικής ζωής: δεν περιορίζεται στη μελέτη της Φυσικής Ιστορίας του Πλινίου, αλλά δημιουργεί μουσεία φυσικής ιστορίας, η αρχαία γεωγραφία του χρησιμεύει ως οδηγός για την σύγχρονη τοπογραφία και κοσμογραφία, η αρχαία ιστορία ως μοντέλο για τη σύγχρονη· δεν μεταφράζει μόνο τις αρχαίες κωμωδίες αλλά και τις ανεβάζει. Την ολοκληρωμένη εικόνα του αναγεννησιακού αυτού ανθρώπου δίνει, στο κατώφλι ήδη του 15ου αι, ο Λέο Μπατίστα Αλμπέρτι. Είναι ο άνθρωπος που θέλει να τα μάθει όλα (μαθητεύει κοντά σε καλλιτέχνες και τους λόγιους, ακόμα και σε ένα τσαγκάρη), να ασκεί όλα

και να είναι τέλειος σε όλα: στα σπορ (δρόμο, ιππασία) όπως και στον λόγο, ακόμα και την προφητεία. Είναι ποιητής και ένας από τους μεγάλους αρχιτέκτονες της αναγέννησης (στο έργο του θα επανέλθουμε στο επόμενο τεύχος), αυτός που πρώτος θα κωδικοποιήσει τους κανόνες για την τέχνη. Όλα στη φύση τον συγκινούν: δέντρα, τοπία, ζώα και ωραίοι γέροντες πάνω από όλα είναι ο αισιόδοξος άνθρωπος της νέας εποχής. «Οι άνθρωποι μπορούν να κάνουν τα πάντα αν το θέλουν» είναι το μότο του. Ένας πραγματικός πρόδρομος του Λεονάρντο ντα Βίντσι.

(γ) Η αναζήτηση της αναγνώρισης: Ο ποιητής στην αναγεννησιακή κοινωνία. Με την ανάπτυξη της ατομικής προσωπικότητας αλληλένδετη είναι η σημασία που αποκτά η αναγνώριση της από τους άλλους, η ατομική φήμη και η δόξα. Σε αντίθεση με τις πόλεις της Δυτικής Ευρώπης, όπου οι τάξεις συνυπήρχαν αποκλεισμένες στον εαυτό τους με το δικό της η κάθε μια κώδικα τιμής (για παράδειγμα η δόξα στους τροβαδούρους αφορά μόνο την τάξη των ιπποτών), στην Ιταλία η ισότητα όλων απέναντι στον τύραννο ή μέσα στη δημοκρατία έφερε νωρίς στο προσκήνιο το θέμα της κοινωνικής αναγνώρισης, της φήμης. Σ' αυτήν ιδιαίτερη θέση επιφυλάσσεται στον ποιητή, με επιστέγασμά την επίσημη στέψη του, μια τιμή που μάταια περιμένει από την πόλη του μια ζωή ο Δάντης και απολαμβάνει πλούσια ο Πετράρχης. Ακολουθούν τώρα και άλλες τιμές για τους ανθρώπους του πνεύματος και της δράσης, τιμές που στο Μεσαίωνα ταίριαζαν μόνο στους αγίους - οι πόλεις υπερηφανεύονταν για

Εικ. 6. Boticelli, *Η γέννηση της Αφροδίτης*, Μουσείο Uffizi 1480

Εικ. 7. Tiziano, Η Αφροδίτη του Urbino, Δρέσδη 1535

τα λείψανα των στις εκκλησίες τους- ή στην αρχαιότητα τους ήρωες: το σπίτι του Πετράρχη, όπως πριν του Θωμά Ακινάτη και του Αγ. Φραγκίσκου, γίνεται προσκύνημα, το ίδιο και η γενέτειρα του. Τους βίους των αγίων αντικαθιστούν τώρα - ως αναβίωση των βίων των μεγάλων ανδρών της αρχαιότητας - οι trionfi della fama των μεγάλων συγχρόνων (Εικ.8). Στο ίδιο πνεύμα νοείται η σύγχρονη ανάπτυξη της βιογραφίας και της αυτοβιογραφίας. Σ' αυτήν χρωστάμε τη μοναδική συλλογή των βίων των καλλιτεχνών της Αναγέννησης του Βαζάρι. Χαρακτηριστικό δείγμα της σημασίας του γραπτού λόγου για την υστεροφημία είναι η περίπτωση του Αμέριγκο Βεσπούκι, ο οποίος χάρη στις περιγραφές των ταξιδιών του (Εικ.9), έδωσε -αυτός και όχι ο Κολόμβος- το όνομα του σε μια ήπειρο.

3. Η ανακάλυψη του κόσμου και του ανθρώπου

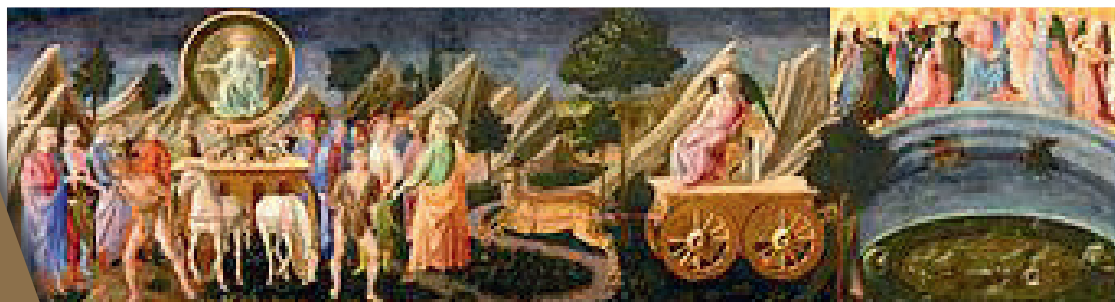
(α) Η εξερεύνηση της γης (il mondo è roco= ο κόσμος είναι μικρός). Απαλλαγμένο από τους πολλαπλούς φραγμούς που εμπόδιζαν αλλού τη διανοητική χειραφέτηση του ατόμου και έχοντας μαθητεύσει στους αρχαίους γεωγράφους και στους χάρτες του Πτολεμαίου, το ιταλικό πνεύμα στρέφεται στην ανακάλυψη και την περιγραφή του έξω κόσμου. Οι Ιταλοί γνώρισαν ήδη πριν από τις σταυροφορίες, όχι ως κατακτητές αλλά ως έμποροι τα λιμάνια της Μεσογείου και τους δρόμους της απέραντης μουσουλμανικής ενδοχώρας που κατέληγαν σ' αυτά. Οι Ενετοί αδελφοί Πόλο έφτασαν ως την αυλή του μεγάλου Χαν

στην Κίνα. Ο Γενοιάτης Κολόμβος είναι ο μεγαλύτερος μιας ολόκληρης σειράς οι οποίοι ανοίχτηκαν στις μακρινές θάλασσες στην υπηρεσία βασιλιάδων της Δύσης.

(β) Η αστρονομία και οι φυσικές επιστήμες. Μόλις διαρραγεί το πέπλο των ψευδαισθήσεων και ξεπεραστεί ο φόβος απέναντι στη φύση και η δουλική υποταγή στην αυθεντία των γραφών, τα μάτια ανοίγουν στον πραγματικό κόσμο με όλα τα προβλήματα κατανόησης και αντιμετώπισής του, που θα λύσει ο ερευνητής από τη στιγμή που τη θρησκευτική απειλή αντικαταστήσει η δημόσια αναγνώριση. Θα ήταν λειψή και ακατανόητη η αναγεννησιακή κουλτούρα αν αγνοούσαμε το κοσμολογικό της τοπίο, που συνθέτουν οι γνώσεις της αστρονομίας, βαβυλωνιακό και αιγυπτιακό κληροδόμημα και φυσικό κτήμα ενός ναυτικού λαού που έχει μάθει να ταξιδεύει με οδηγό τα άστρα.

Εντυπωσιάζει το πλήθος και η ακρίβεια των παρατηρήσεων που συναντάμε ήδη στις εικόνες και τις παρομοιώσεις στον Δάντη. Η γνώση της αρχαιότητας και η σχετικά περιορισμένη, σε αντίθεση με άλλες χώρες, δύναμη που έχουν στις ιταλικές πόλεις οι δομινικανοί ιεροεξεταστές, ευνόησαν την έρευνα, η οποία (κυρίως η εμπειρική έρευνα) θα εμποδιστεί, από μια ειρωνεία της ιστορίας από τη φανατική προσκόλληση στα αρχαία κείμενα των ουμανιστών νεοπλατωνικών της φλωρεντινής ακαδημίας. Ωστόσο οι Τοσκάνελι, ο Λεονάρντο ντα Βίντσι, ο Πατσίολι αναγνωρίζονται ως κορυφαίοι στα μαθηματικά και στη φυσική. Το γενικότερο ενδιαφέρον για τη φυσική ιστορία δείχνει η συλλεκτική δραστηριότητα και η σύγκριση φυτών και ζώων, τα εκτροφεία για τη βελτίωση της ράτσας (των ίππων) οι βοτανικοί και οι ζωολογικοί κήποι (seraglia) με λιοντάρια και λεοπαρδάλεις, Για τον καρδινάλιο Ιππόλυτο Μέδικο αναφέρεται μάλιστα ότι είχε ολόκληρη συλλογή εκπροσώπων βάρβαρων φυλών.

(γ) Η ανακάλυψη της ομορφιάς της φύσης και του τοπίου. Οι Ιταλοί ήταν οι πρώτοι από τους νεότερους που ενδιαφέρθηκαν πραγματικά για την ομορφιά του τοπίου. Αν και στον Όμηρο έχουμε έντονο το αίσθημα της φύσης, οι αρχαίοι Έλληνες άργησαν να ασχοληθούν με αυτήν, ενώ ο Χριστιανισμός από τον φόβο των κελτικών και γερμανικών παγανιστικών λατρειών δέντρων, ποταμών, πηγών, βουνών θα τη δαιμονοποιήσει. Ωστόσο ήδη το 1200 στην ποιητική των τροβαδούρων διακρίνεται πάλι, όπως εί-

Εικ. 8. Ο θρίαμβος της Αρετής, διακόσμηση κασέλας, 1450

δαμε, μια απλή απόλαυση της φύσης, και με τον Αγ. Φραγκίσκο (βλ. τον ύμνο στον Ήλιο το τοπίο φαίνεται να έχει ανακτήσει την παλιά του αγνότητα. Την πρώτη ένδειξη για την βαθιά εντύπωση που κάνει στον άνθρωπο η θέα του μεγάλου, μακρινού, τοπίου την έχουμε πάλι στο Δάντη, όταν μιλάει για το πρωινό αεράκι και το τρεμάμενο φώς των κυμάτων, για τη θύελλα στο δάσος ή όταν χάριν της θεάς αναρριχάται στο βουνό (Καθαρτ. 4,26): παρόμοια αισθήματα εκφράζει και ο Βοκκάκιος π.χ. στα Ποιμενικά του, ακόμα πιο έντονα, με ρομαντική θα λέγαμε με διάθεση, ο Πετράρχης στην ειδυλλιακή γωνιά της Vaucluse, ή στην κορυφή του Ventoux πάνω από τα σύννεφα, όπου έχει ανέβει χωρίς άλλο λόγο παρά μόνο χάριν της θεάς. Αυτό το άνοιγμα στον χώρο της φύσης βρίσκεται ίσως στις αρχές του ενδιαφέροντος για την προοπτική - τον έλεγχο του χώρου-που θα κυριαρχήσει στην ιταλική ζωγραφική στο πρώτο μισό του 15ου αι. Η σύνδεση του τοπίου με πραγματικά, βιωμένα, ατομικά συναισθήματα, όχι με αναμνήσεις από ρωμαϊκές ελεγείες θα είναι πλέον κυρίαρχη στη δεύτερη άνθηση της ιταλικής (και λατινικής) ποίησης στο τέλος του 15ου και τις αρχές του 16ου αι.

(δ) Η ανακάλυψη του ανθρώπου στην ποίηση. Ακόμη μεγαλύτερη από την ανακάλυψη του κόσμου υπήρξε η προσφορά της Αναγέννησης στην πλήρη εξερεύνηση του εσωτερικού του ανθρώπου, η οποία προχωρά από την ανάπτυξη του ατομισμού στην επίμονη και πολύπλευρη εξερεύνηση όλων των πτυχών του ατόμου. Αφετηρία της δεν υπήρξε ευτυχώς κάποια θεωρητική αριστοτελικού τύπου ψυχολογία, αλλά η παρατήρηση, που δείχνουν ήδη από τον 14ο αι οι ψυχολογικές περιγραφές στον Τριστάνο και την Ιζόλδη, στα canzoni των ιταλών trovatore, τέλος το πραγματικά βιωμένο πάθος των 11 σύλλαβων σκόρπιων στίχων (versi sciolti) του Λατίνι. Ήδη στα μέσα του 13ου αι.- ο Πετράρχης θα δώσει την οριστική μορφή του στο σονέτο, που χάρη στην καθαρότητα και την ομορφιά τη δομής του και την δυνατότητα κλιμάκωσης του περιεχομένου στη δεύτερη στροφή, θα προσφέρει από τότε έως και τον 19ο αιώνα το κατάλληλο πλαίσιο για κάθε υψηλό λυρικό ή ελεγειακό περιεχόμενο, ενώ παράλληλα χάρη στην ευκολία της αποστήθισής του, θα αποτελέσει ένα μοναδικό μέσο συμπύκνωσης των σκέψεων και των συναισθημάτων.

Ο Δάντης είναι ο ποιητής που διατυπώνει σε όλες τις αποχρώσεις τους χαρές και λύπες συνδυάζοντας τον υποκειμενικό λυρισμό με την απόλυτη αντικειμενικότητα και το μεγαλείο του λόγου, ενώ συγχρόνως κάνει και ένα τεράστιο βήμα στη γνώση της πιο μυστικής ζωής. Λίγο ενδιαφέρει η μεσαιωνική βασική ιδέα και διάταξη της Θείας Κωμωδίας. Αρχή της νέας ποίησης είναι το έργο του λόγω του πλούτου και της υψηλής πλαστικής δύναμης του πνευματικού του στοιχείου- θα χρειαστεί έναν αιώνα έως ότου η ψυχική ζωή, το πνεύμα και η κίνηση βρουν την ανάλογη έκφραση στη ζωγραφική και τη γλυπτική. Δεν μπορούμε επίσης να μη θαυμάσουμε στον Πετράρχη το πλήθος των περιγραφών ευτυχισμένων και δυστυχισμένων προσωπικών στιγμών. Ο Βοκκάκιος είναι πάντως αυτός που πρώτος από τους συγχρόνους του έδωσε την πλήρη έκφραση του νέου ευρωπαϊκού συναισθηματικού κόσμου. Αντίθετα στο θέατρο όπως και στο έπος η Αναγέννηση δεν μπόρεσε να ξεπεράσει τις κληρονομημένες από το Μεσαίωνα μορφές. Η Ιταλία δεν θα γνωρίσει έναν Σαίξπηρ (μοναδικό εξάλλου φαινόμενο σε όλη την Ευρώπη). Η σημασία που δίνεται στα μουσικά και χορευτικά ιντερμέδια στις θεατρικές παραστάσεις των κλασικών προδικάζει περισσότερο τη γένεση της όπερας η κωμωδία πάλι θα παραμείνει πιστή στην παλαιά μορφή του ρωμαϊκού μίμου και της commedia dell arte. Ενδιαφέρον έχει η περίπτωση του έπους: ο Μαινόμενος Ρολάνδος (Orlando furioso)

του Αριόστο (1516- 1521), διατηρώντας ως πυρήνα τη παλιά ιστορία του Ρολάνδου (του Chanson de Roland) θα πλέξει πάνω της ένα αριστουργηματικό έπος νέου τύπου, όχι παρωδία, αλλά μια λαμπερή χολιγουντιανή θα λέγαμε παραλλαγή του, γεμάτη μάχες, έρωτες και μαγείες με τεράστια λαϊκή επιτυχία, όπως και τα σύγχρονα κονταροχτυπήματα και οι αλληγορικές -συχνά με αναφορές σε παγανιστικές λατρείες- γιορτές που οργανώνει ο Λορέντζο ο Μεγαλοπρεπής στην πλατεία της Φλωρεντίας.

Εικ. 9. Ιθαγενείς της Βραζιλίας, εικονογράφηση του βιβλίου του Αμέριγκο Βεσπούκι

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα πράγματα στη Φλωρεντία -όπως και η ίδια η μορφή της Αναγέννησης, θα αλλάξουν γύρω στο 1500 με την ανατροπή των Μεδίκων και την δικτατορία του δομινικανού μοναχού Σαβοναρόλα. Αυτό το γύρισμα του αιώνα χαρακτηρίζει, ανάμεσα στα άλλα δεινά, την αναγέννηση της αστρολογίας και την αποτυχία αποδέσμευσης από τα κοσμικά και πνευματικά δεσμά της εκκλησίας, η αδυναμία της φλωρεντινής Αναγέννησης να κάνει το αποφασιστικό βήμα στο δρόμο για την απελευθέρωση του ατόμου, που αυτή άνοιξε. Η σκηνή θα μεταφερθεί τώρα στην αναγεννησιακή Ρώμη του Αλεξάνδρου του Βοργία, του Ιουλίου 2ου και του Λέοντα 10ου. Η έκλειψη και των τελευταίων εκπροσώπων της ελληνικής παροικίας θα συμπέσει εδώ χρονικά με το θάνατο του τελευταίου αυτού και με το ουσιαστικό τέλος της ιταλικής Αναγέννησης, που θα σφραγίσει η καταστροφή του 1527 (sacco di Roma), η επιστροφή του θρησκευτικού σκοταδισμού και η κυριαρχία του ισπανικού πολιτικού απολυταρχισμού. Το πολιτικό και οικονομικό κέντρο του κόσμου και το κέντρο των ουμανιστικών σπουδών, ειδικά των αρχαίων ελληνικών θα μετακινηθεί πλέον οριστικά πέρα από τις Άλπεις (Ερασμος, Budaeus), όπου και θα παραμείνει για τους επόμενους αιώνες. Εκεί επίσης θα αμφισβητηθεί δυναμικά από τον Λούθηρο η παντοδυναμία του ιερατείου, όπως από τον Κοπέρνικο (1543), η θέση της γης στο κέντρο του σύμπαντος. Το ενδιαφέρον είναι ότι το επόμενο μεγάλο βήμα στον δρόμο της απελευθέρωσης -τον διαφωτισμό- της ανθρωπότητας, θα γίνει πάλι στην Ιταλία όχι όμως πλέον από τις ανθρωπιστικές, αλλά από τις θρεμμένες στο πνεύμα των αρχαίων και στην εμπειρία, φυσικές επιστήμες και τον Γαλιλαίο. Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία.

Από τη μάχη του Αναλάτου έως την πλήρη απελευθέρωση των Αθηνών

Του Κωνσταντίνου Σ. Γιαννακού

Ολοκληρώνεται με το παρόν τεύχος ο κύκλος άρθρων για την Επανάσταση του 1821, επ' ευκαιρία της συμπλήρωσης των 200 ετών από την έναρξή της (βλ. και τεύχη 2021-Α, Β, Γ). Στο τελευταίο αφιέρωμα θα αναφερθούμε στην περίοδο μεταξύ της Μάχης του Αναλάτου¹, έως την πλήρη απελευθέρωση των Αθηνών και του Πειραιώς. Την 24 Απριλίου 1827, δηλ. την επομένη του θανάτου του Γ. Καραϊσκάκη, με την ύποπτη και επιλήψιμη επιμονή των Κόχραν και Τσώρτς, οι Έλληνες οδηγήθηκαν στην καταστροφική Μάχη του Αναλάτου (στην περιοχή όπου σήμερα βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Σώστη, δεξιά ανεβαίνοντας τη Λεωφόρο Συγγρού). Οι Τούρκοι είχαν μέσα στο ελληνικό στρατόπεδο δικό τους πληροφοριοδότη, έναν Αιγύπτιο ιπποκόμο Σουλιάτη αξιωματικού όπως διασώζει ο Δ. Αινιάν, υπασπιστής του Γ. Καραϊσκάκη και προσπαθούσαν να ρίξουν και άλλο το ηθικό των Ελλήνων, φωνάζοντάς τους «Δεν υπάρχει πλέον ο Καραϊσκάκης πρέπει να ενδυθείτε τα μαύρα», διότι οι Αλβανοί κατηγορούσαν ο ένας τον άλλον ως φοβισιάρη

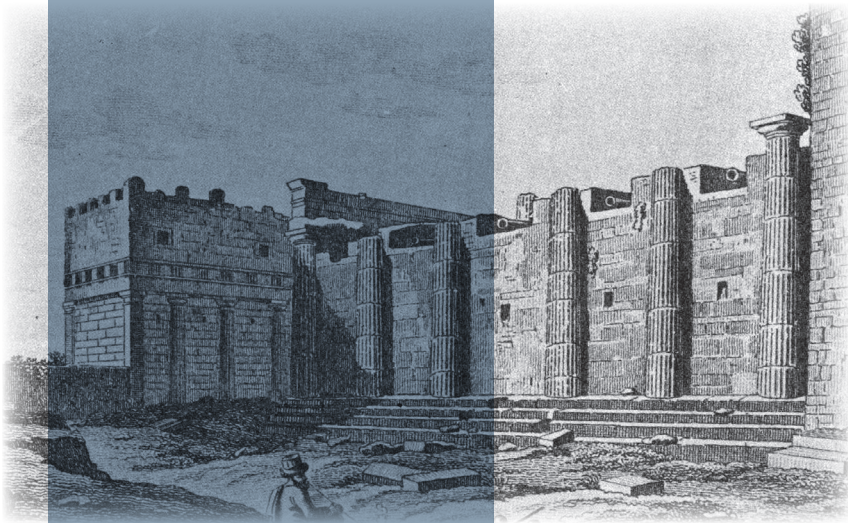
Εικ. 1. Λιθογραφία του εσωτερικού της Ακρόπολης κατά την Τουρκοκρατία. Των James Stuart και Nicholas Revett [Φωτιάδης 3: 312-313].

με τη φράση «που φεύγεις μωρέ ωσάν να σε κυνηγά ο Καραϊσκάκης», τόσος ήταν ο φόβος τους για τον Έλληνα αρχιστράτηγο. Η λανθασμένη στρατηγική των δύο Άγγλων για μάχη ανοικτού πεδίου, χωρίς αρκετά ταμπούρια αριθμητικά (αφού ούτε αξίνες έστειλαν ούτε άλλα εργαλεία), οδήγησε σε συντριπτική ήττα των Ελλήνων, οι οποίοι – χωρίς να προφυλάσσονται – σαρώθηκαν από το ιππικό του Κιουταχί, όπως ακριβώς είχε προβλέψει ο Γ. Καραϊσκάκης (τεύχος 2021-Γ). Ο Κόχραν πανικόβλητος έσπευσε στα πλοία για να σωθεί ο ίδιος, αφού όμως είχε οδηγήσει τους Έλληνες στον όλεθρο (Μακρυγιάννης: σκοτώθηκαν 800 Έλληνες περίπου). Οι Έλληνες, ούτε από την Ακρόπολη (Εικ.1), ούτε από το Κερατσίνι ή την Καστέλα έλαβαν μέρος στη μάχη για να βοηθήσουν τους μαχόμενους, αφού δεν έλαβαν ποτέ εντολή από τους δύο επί κεφαλής Άγγλους. Στη μάχη σκοτώθηκαν πολλοί Έλληνες οπλαρχηγοί

(Λάμπρος Βέικος, Γιώργος Τζαβέλλας, Αθανάσιος Τούσια Μπότσαρης, Ιωάννης Νοταράς, Ιγγλέσης, Ντούσιας, Γεώργιος Τζελέπης (ήταν από την Αίγινα), κ.ά.) ενώ οι Τούρκοι αιχμαλώτισαν ζωντανούς 240 Σουλιάτες και Ρουμελιώτες (Γεώργιος Δράκος, Δημήτριος Καλλέργης, κ.ά.) τους οποίους παρέταξαν ζωντανούς και αποκεφάλισαν πλην του Δημητρίου Καλλέργη², του οποίου οι συγγενείς πλήρωσαν λύτρα στον Κιουταχί και τον απελευθέρωσαν, οι δε Τούρκοι του έκοψαν το αυτί (Γαζής & Αινιάν, 1828 & 1833, 196-198· Παπαρρηγόπουλος 1990, 151· Μακρυγιάννης 1947, 319-327). Η καταστροφή αυτή στον Ανάλατο, οδήγησε στην παράδοση της Ακρόπολης των Αθηνών (Εικ.2) και του Πειραιώς στους Τούρκους την 25η Μαΐου 1827 και στην ουσιαστική καταστολή της Επανάστασης στη Στερεά Ελλάδα καθώς οι φρουρές που είχε εγκαταστήσει ο Καραϊσκάκης εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και κατέφυγαν στα βουνά. Αρκετοί οπλαρχηγοί συνθηκολόγησαν («έκαναν καπάκια») με τον Κιουταχί (Ιστορία Ελλην. Έθνους, ΙΒ:449-453). Με τον θάνατο του Γ. Καραϊσκάκη και την καταστροφή στον Ανάλατο, η Επανάσταση περιορίστηκε μόνο κάτω από τον Ισθμό, ενώ (ταυτόχρονα) «απέκτησαν νέο κύρος στην Ευρωπαϊκή διπλωματία εκείνες οι γνώμες που ήθελαν να περιορίσουν το υποτελές» (στους Τούρκους και όχι ανεξάρτητο) «Κράτος της Ελλάδος, εις την Πελοπόννησον και τας νήσους» (Χέρτσμπεργκ³ Γ:130-131), όπου όμως και εκεί ο Ιμπραήμ οδηγούσε την Επανάσταση σε πλήρη κατάρρευση.

Πέντε περίπου μήνες μετά την παράδοση των Αθηνών, την 8 (παλαιό ημερολόγιο)/20 (νέο ημερολόγιο) Οκτωβρίου 1827 οι στόλοι της Αγγλίας με επί κεφαλής τον αντιναύαρχο Κόδρινγκτον (Sir Codrington), της Γαλλίας με επί κεφαλής τον υποναύαρχο Δεριγνύ (ιππότη De Rigny) και της Ρωσίας με επί κεφαλής τον υποναύαρχο Έυδεν (Κόμητα Heyden) κατεναυμάχησαν και κατέστρεψαν στην Πύλο (Ναυαρίνο) τον πολυαριθμότερο ενωμένο Τουρκο-Αιγυπτιακό στόλο. Την επομένη με επιστολή του προς το Αγγλικό Ναυαρχείο ο Κόδρινγκτον περιέγραψε τη Ναυμαχία και ανέφερε ότι αυτή

1. Οδήγησε στην εκ νέου υποδούλωση των Αθηνών, του Πειραιώς και ολόκληρης της Στερεάς Ελλάδος, η οποία – με εξαιρέσεις το Μεσολόγγι, τη Βόνιτσα και τη Ναύπακτο – είχε απελευθερωθεί από τον Γεώργιο Καραϊσκάκη.
2. Είναι ο μετέπειτα εκ των ηγετών της Επανάστασης του 1843, εναντίον του βασιλιά Όθωνα.
3. “Δ.Φ. και Καθηγητής εν τω Πανεπιστημίω της Χάλλης” (Halle-Wittenberg), αναφέρει το βιβλίο του (Βιβλιογραφία)· το 1880 διορίστηκε καθηγητής της Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Χάλε: Wikipedia, λήμμα Gustav Hertzberg.

Εικ.2. Τα Προπύλαια μετασχηματισμένα σε προμαχώνα [Pomardi, 1820, "Viaggio nella Grecia", Roma. ΠΗΓΗ: Φωτιάδης 1977, 3:327].

κατέστη απαραίτητη για να «τηρηθούν οι όροι που είχαν προβλεφθεί από τη συνθήκη» Αγγλίας-Γαλλίας-Ρωσίας και «να σταματήσει ο βάνουσος πόλεμος εξολόθρευσης (των Ελλήνων) που συνέχιζε ο Ιμπραήμ πασάς» (Brenton 1837, 621-622· 610-642: η Ναυμαχία από τα Αγγλικά αρχεία). Η καταστροφή αυτή του οθωμανικού μεσογειακού στόλου έσωσε την Ελληνική Επανάσταση από την πλήρη κατάρρευση.

Υπενθυμίζεται ότι από την 3-4-1827 ο Καποδίστριας (Εικ.3-αριστερά) είχε οριστεί Κυβερνήτης (τεύχ. 2021-Γ). Βέβαια κατηγορήθηκε από πολλούς ως «εκπρόσωπος της Ρωσίας», ο δε Μαυροκορδάτος (Εικ.3-μέσον, ως «Τούρκος πασάς») του εναντιώθηκε όπως και στον Καραϊσκάκη (Εικ.3-δεξιά) του οποίου κατά πολλούς προκάλεσε και τον θάνατο, επί πλέον δε έδωσε οδηγίες και στον Μιαούλη να καταστρέψει τον Ελληνικό στόλο (που είχε αγορασθεί με δάνεια του Κράτους τα οποία συνέχισαν να αποπληρώνονται) στον Πόρο και εκείνος τον πυρπόλησε την (1-8-1831). Όμως ο Καποδίστριας τηρούσε ίσες αποστάσεις από τις τρεις δυνάμεις, ενώ ο Μαυροκορδάτος ήταν τυφλά προσκολλημένος στην Αγγλία. Ο Κανάρης έγραψε στην Κυβέρνηση: «Ο Μιαούλης παρέδωσε εις τας φλόγας την Ελλάδα (πλοίο) και την κορβέτταν 'Υδρα· είθε να παραδοθή το όνομα του αυτουργού τοιαύτης πράξεως βαρβαροτάτης εις αιώνιον ανάθεμα» (τεύχη 2021-A, Β, Γ, για το ύποπτο του θανάτου του Γ. Καραϊσκάκη· Φωτιάδης 1977, Δ-44-45, 100, 126, 233-234, 239· Κασομούλης 1940, Γ:394-400· Κόκκινος 1974, 6:647: «ο Μιαούλης κατεχόμενος εξ ολοκλή-

ρου από την φωνήν δαιμονίου υποβολέως, του Μαυροκορδάτου»· 651-658: «ευθύνη Μαυροκορδάτου»).

Όμως ο Ιμπραήμ - μετά το Ναυαρίνο - παρέμεινε στην Πελοπόννησο και στις αρχές Φεβρουαρίου 1828, ένα μήνα μετά την έλευση του Καποδίστρια στην Ελλάδα, κατέστρεψε τελείως την Τριπολιτσά, μάλλον για να διασφαλίσει τη θέση του από επιθέσεις στο τρίγωνο Μεθώνης-Κορώνης-Νεόκαστρου (Μεσσηνία), όπου τον περιόρισαν οι τρεις δυνάμεις. Τον Μάιο του 1828, με εντολή Καποδίστρια, ο Μιαούλης με τον Κανάρη βύθισαν δύο Τουρκικά πλοία στη Σάμο (Φωτιάδης Δ:65-73). Ο σουλτάνος όμως επιχείρησε αφ' ενός μεν να απομονώσει την Ρωσία από τις άλλες δύο δυνάμεις, αφ' ετέρου δε, εξέδωσε κείμενο εναντίον της Ρωσίας υποδαυλίζοντας και διεγείροντας τον θρησκευτικό φανατισμό των μουσουλμάνων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας εναντίον «των απίστων». Επί πλέον κατήγγειλε όλες τις συνθήκες που είχε υπογράψει με την Ρωσία. Έδωσε όμως έτσι το δικαίωμα στον Τσάρο Νικόλαο να κηρύξει τον πόλεμο (14/26-4-1828) στην Τουρκία - χωρίς να απαιτείται να διαπραγματευθεί με τις άλλες δύο δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία) με τις οποίες είχε συμφωνία για τα Ελληνο-Τουρκικά. Στις 25 Μαΐου/7 Ιουνίου 1828 τα Ρωσικά στρατεύματα πέρασαν τον Προύθο ποταμό και εισέβαλαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία (Καρολίδης 1892, Β:730-734, Α:357-362· Πρόκες-Όστεν 1868, 232-233· Φωτιάδης Δ:74-90).

Στις αρχές Ιουλίου 1828, ο Καποδίστριας συνάντησε στη Ζάκυνθο τον Κόδρινγκτον,

Εικόνα 3: Καποδίστριας (λιθογραφία Η. Müller), με ιδιόχειρη σημείωση και υπογραφή (αριστερά): «περίεργο λιθογραφημένο πορτραίτο που παρουσιάζει τον Μαυροκορδάτο ως Τούρκο πασά» (μέσον: Πινακοθήκη Αρχιεπισκοπής Κύπρου, συλλογή Ν. Δικαίου): «ο Γ. Καραϊσκάκης στον Πειραιά» πίνακα του Γ. Μαργαρίτη της συλλογής Κουτλίδη (δεξιά): [Φωτιάδης 1977, 4:13, 4:197, 3:320].

Εικόνα 4. Μάχη της Πέτρας (αριστερά: Κασομούλης 1940, 3:225). Τα πρώτα σύνορα της νεώτερης Ελλάδος (1832), από τον Μ. Ουαίς 1837 [δεξιά: Φωτιάδης, Δ:232-233, συλλογή εκδότη Δαφνομήλη].

και τον έπεισε να μεταβεί ο ίδιος στην Αίγυπτο και να ζητήσει από τον αντιβασιλέα Μωχάμετ Άλη να αποσύρει τον γιού του Ιμπραήμ από την Πελοπόννησο, πράγμα το οποίο επέτυχε εύκολα με την υπογραφή συνθήκης μεταξύ Μωχάμετ Άλη και Κόδριγκτον την 25 Αυγούστου/6 Σεπτεμβρίου 1828 στην Αλεξάνδρεια. Φαίνεται ότι ο λόρδος Άμπερντιν (υπουργός Εξωτερικών της Αγγλίας) είχε δώσει σχετικές οδηγίες στον Κόδριγκτον να προχωρήσει στο θέμα αυτό· είναι προφανές ότι η Αγγλική πολιτική έτεινε στο να καταστήσει την αποστολή των Γαλλικών δυνάμεων στην Πελοπόννησο (υπό τον Μαιζόν) άνευ ουσίας. Βέβαια, ο Κόδριγκτον μετά την επιστροφή του από την Αίγυπτο αντικαταστάθηκε από τον ναύαρχο σερ Πούλεϊ Μάλκομ και ανακληθήκε στην Αγγλία (Δραγούμης 1879, Α:149-151· Πρόκες-Όστεν 1868, Β:289· Φωτιάδης Δ:90-91).

Την 16-11-1828, το Πρωτόκολλο του Λονδίνου μεταξύ των τριών δυνάμεων περιόρισε τα υπό την εγγύηση των τριών δυνάμεων όρια ενός υποτελούς στην Τουρκία Ελληνικού Κράτους «στην Πελοπόννησο και τας Κυκλάδας» αποτελούσε «μια μεγάλη επιτυχία του Άμπερντιν», ο οποίος έλεγε στον (επίσης ανακληθέντα πρεσβευτή του στην Οθωμανική αυτοκρατορία) Στράτφορντ Κάνιγκ (που διαφωνούσε) πως πέτυχε τον περιορισμό του Ελληνικού Κράτους «κατά τον ενδόμυχον πόθον και την αμετάκλητον βούλησιν της Αγγλικής Κυβερνήσεως». Η Ρωσία απέρριψε αυτήν την ερμηνεία της συμφωνίας λέγοντας ότι «ήταν προσωρινή και δεν προδίδε τα οριστικά όρια του Ελληνικού Κράτους» (Καρολίδης 1892, Α:397· Φωτιάδης Δ:99· Βουρνάς 1997, 1:223-224, 239, 253). Όμως, οι Ελληνικές δυνάμεις από τον Ιούλιο του 1828 (με τις οδηγίες του Καποδίστρια, που επεδίωκε να επιτύχει στρατιωτικά αποτελέσματα προ των διπλωματικών διεργασιών) επιχειρούσαν στη δυτική και στην ανατολική Στερεά Ελλάδα· κατέλαβαν τον Μάρτιο το Αντίρριο και την Ναύπακτο και την 6-5-1829 το Μεσολόγγι. Την 6/18 Μαΐου ο Άγγλος αντιπρεσβευτής Ντώκινς κοινοποίησε στον Καποδίστρια το Πρωτόκολλο του Λονδίνου (του 1828) και του ζήτησε να συμμορφωθεί προς αυτό και να ανακαλέσει τις Ελληνικές δυνάμεις από την Στερεά Ελλάδα⁴.

Εάν ο Καποδίστριας ακολουθούσε την απαίτηση του Ντώκινς αυτό θα ήταν ολέθριο και για την Ελλάδα και για το ηθικό των στρατευμά-

των, αφού οι Ελληνικές δυνάμεις μόλις είχαν απελευθερώσει μεγάλο μέρος της Στερεάς Ελλάδος και θα τους ζητούνταν, αν και νικητές, να υποχωρήσουν και να εγκαταλείψουν τα εδάφη που απελευθέρωσαν μόλις. Ο Δημήτριος Υψηλάντης είχε κατορθώσει έως τον Μάιο 1829 να απελευθερώσει και πάλι ολόκληρη την ανατολική Στερεά εκτός της Θήβας και της Αττικής και συνέχιζε τις επιχειρήσεις. Τελικά στην Πέτρα, κοντά στον Αλάρτο της Βοιωτίας, την 12 Σεπτεμβρίου 1829, ο Υψηλάντης στην τελευταία καθοριστική Μάχη νίκησε τους Τούρκους (Εικ. 4-αριστ.: το πολύ δυσανάγνωστο διάγραμμα της Μάχης από τον Κασομούλη) και τους υποχρέωσε σε συνθηκολόγηση, στην οποία (13-9-1829) αποδέχθηκαν να αποχωρήσουν από τη Στερεά Ελλάδα· κανένας δεν ήξερε βέβαια ότι η Ρωσία είχε νικήσει την Τουρκία και είχε υπογράψει την 2/14-9-1829 η συνθήκη της Ανδριανουπόλεως, στην οποία η Τουρκία αποδέχθηκε το Πρωτόκολλο του Λονδίνου του 1828, όπως και πλήρη ανεξαρτησία του Ελληνικού Κράτους (Κασομούλης 1940, Γ:226-237· Φωτιάδης Δ:146-157, 164-175· Μέντελσον Βαρθόλδου 1872, Β:1046-1064) «διότι ο Τσάρος Νικόλαος το είχε υποσχεθεί στον Καποδίστρια, όταν ο τελευταίος είχε αποστείλει στην Πετρούπολη τον Βούλγαρη εκ Πόρου με ιδιαίτερα προς τον Τσάρον μηνύματα» (Κόκκινος 1956, 6:431). Τα οριστικά όμως σύνορα της Ελλάδος ορίστηκαν μετά τη δολοφονία (την 27-9/9-10-1831) του Καποδίστρια.

Παρ' όλα αυτά και παρά την αποχώρηση των Τούρκων και από την Αττική, παρέμεινε Τουρκική φρουρά στην Ακρόπολη των Αθηνών.

Η Αθήνα (και ο Πειραιάς) από την 25ην Μαΐου 1827 παρέμεναν υπό Τουρκικό ζυγό, ενώ πολλοί Αθηναίοι εξαθλιωμένοι είχαν διαφύγει στην Αίγινα (όπου αργότερα έφθασε και ο Κυβερνήτης). Το 1828-1829, ο Δημήτριος Υψηλάντης αποστέλλει τους οπλαρχηγούς Νικόλαον Δανιήλν και Δημήτριον Λέκκαν να ξεσηκώσουν τους υποφέροντες κατοίκους, οι οποίοι συνελήφθησαν από τον Ομέρ μπέην της Καρύστου και βασανίστηκαν μέχρι θανάτου. Η Αγγλία και η Γαλλία δεν ήθελαν να λυθεί το Ελληνικό ζήτημα μόνον από τη Ρωσία, βάσει της συνθήκης της Αδριανουπόλεως. Έτσι, 4 μήνες αργότερα με νέο πρωτόκολλο του Λονδίνου, της 22/1-3/2/1830, οι τρεις δυνάμεις, ανακηρύσσουν την Ελλάδα ελεύθερον κράτος με σύνορα στη γραμμή «εκβολές του Σπερχειού-Οίτης-εκβολές του Αχελώου», δηλαδή

4. Καρολίδης (1892, Α:416): «τερατώδες κατασκευάσμα της Αγγλο-Ρωσικής συμφωνίας».

με ολόκληρη την Ακαρνανία εκτός του Ελληνικού Κράτους. Κι αυτό, διότι η γειννίαση της Ακαρνανίας προς τα υπό Αγγλικήν κατοχήν Ιόνια νησιά ήταν υπέρ το δέον επικίνδυνη· επί πλέον αφαιρέθηκαν και η Σάμος και η Κρήτη (Γερβίνος Β:556-7· Φωτιάδης Δ:180-193· Βουρνάς 1997, Α:224-227· Καρολίδης 1892, 3:6-24). Αυτό το Πρωτόκολλο όμως επιτρέπει την επιστροφή των Αθηναίων στην πόλη τους, οι οποίοι αρχίζουν να αγοράζουν ιδιοκτησίες των Τούρκων ενώ εκλέγουν δημογεροντία, η οποία (Ν. Ζαχαρίτσας, Αναργ. Πετράκης, Αγγ. Γέροντας και Μιχ. Βουζίκης) διαμαρτύρεται εγγράφως την 3-2-1832 προς τις τρεις δυνάμεις για έναν ναυτικό αποκλεισμό, που προκαλεί ασφυξία στην Αθήνα (και στον Πειραιά). Η διαμαρτυρία τους έχει ως αποτέλεσμα να αρθεί αμέσως ο αποκλεισμός. Οι Αμερικανοί ιεραπόστολοι, το ζεύγος Hill, φθάνουν τον Ιούνιο 1831 και ιδρύουν την ομώνυμη Σχολή. Την 19-8-1832 αγκυροβολεί στον *έξημο τότε Πειραιά* το πλοίο *Άλκηστις*, που μεταφέρει τον Γάλλο λογοτέχνη και ιστορικό Lamartine/Λαμαρτίνιο, ο οποίος γράφει: «οι Τούρκοι έκαυσαν τα ελαιόδενδρα μέχρι τη θάλασσα, μόνον μερικοί κορμοί σώζονται ακόμη... Στην Αθήνα, ερείπια ερειπίων και μέσα σ' αυτές τις βρωμερές τρώγλες μερικές οικογένειες Ελλήνων χωρικών έχουν βρει καταφύγιο» (Εικ.5), όμως διαπιστώνει και την Ελληνική ευγένεια και τη φιλοξενία αφού τον προσκαλούν «καλώς ορίσατε ξένοι στη Αθήνα» και «τον φιλεύουν» φρούτα. Την 25-1-1833 φθάνει στο Ναύπλιο ο βασιλιάς Όθων. Είχαν προηγηθεί, εν είδει «δώρου» (προς αυτόν): οι Συμβάσεις (α) Λονδίνου

μεταξύ Αγγλίας-Γαλλίας-Ρωσίας της 25-5/7-6-1832, που καθόριζε τα σύνορα της Ελλάδος στη γραμμή «*Αμβρακικού-Παγασητικού*» (Εικ.4-δεξιά), (β) Κωνσταντινουπόλεως μεταξύ τριών Δυνάμεων-Τουρκίας της 9/21-7-1832 με την οποία η Τουρκία αποδέχθηκε τα σύνορα [τα οποία χαράχθηκαν από ομάδα Ελλήνων και Τούρκων και έγιναν αποδεκτά – παρά τις προσπάθειές της για να υπαναχωρήσει – από την Τουρκία με υπογραφή την 14/26-12-1832] και (γ) η προκήρυξη της 18/30-8-1832 των τριών Δυνάμεων προς τον λαό της Ελλάδος για τον νέο βασιλιά (Καρολίδης 1892, 3:25· Κόκκινος 1974, 6:718-720). Την 1-3-1833 ο υπουργός *Ιάκωβος Ρίζος Νερουλός έφθασε στην Αθήνα και παρέλαβε την Ακρόπολη από την Τουρκική φρουρά* (αποχώρησε τελικά την 31-3-1833). Οι Αθήναι ανακηρύχθηκαν πρωτεύουσα την 18/30-9-1834 (Εικ.5) [ΗΛΙΟΣ 1948, 1236· Γέροντας 2018, 673-715· Μαρκεζίνης 1966, Α:125-130]. Ο Πειραιάς «*καίτοι ακατοίκητος σχεδόν παντελώς, απετέλεσεν ίδιον Δήμον (με τον Νόμο της 27-12-1833 'περί συστάσεως των Δήμων)*», ως εκ της μετά των Αθηνών γειννιάσεως, του λιμένος του και εν γένει της γεωγραφικής αυτού θέσεως, κατά δε το 1835 συνωκίσθη υπό εμπόρων Χίων και ημεδαπών. Προ αυτού ουδέν άλλο υπήρχεν, ειμή δύο-τρία παρά τον λιμένα παραπήγματα και το αρχαιοτάτον, πλουσιότατον και επισημότατον των εν τη Αττική μοναστηρίων, το του Αγ. Σπυρίδωνος» (Καμπούρογλου 1883, 31· Μαρκεζίνης 1966, Α:129-130, με περαιτέρω περιγραφή της τραγικής κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει ο Πειραιάς).

Η διχόνοια που βαστάει
Ένα σκήπτρο η δολερή
Καθενός χαμογελάει
Πάρ' το λέγωντας και συ

Κειό το σκήπτρο, που σας
δείχνει,
Έχ' αλήθεια ωραία θωριά·
Μην το πιάστε, γιατί ρίχνει
Εισέ δάκρυα θλιβερά

Ύμνος εις την Ελευθερίαν
Στροφές 144, 145

Εικ. 5. Η Αθήνα μόλις έγινε πρωτεύουσα, του J. Skene, Ιστ. Μουσ. [Φωτιάδης 4:269]

Με τα ρούχα αιματωμένα,
Ξέρω ότι έβγαίνεις κρυφά,
Να γυρεύεις εις τα ξένα
Άλλα χέρια δυνατά.

Μοναχή το δρόμο επήρες
Εξανάλθες μοναχή·
Δεν είν' εύκολες οι θύρες
Όταν η χρεία ταις κουρταλή.

Ύμνος εις την Ελευθερίαν
Στροφές 9, 10

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Brenton, Edward Pelham. 1837. The Naval History of Great Britain from the year MDCLXXXIII to MDCCCXXXVI, Henry Colburn publ., London, <https://books.google.co.uk/books?id=2gODxAEACAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>, free download. <https://anemilibrary.org/pollai-palalai-bibliia-se-ehlektroniki-morfhi>.
- Βουρνάς, Τάσος. 1997. 2η Έκδοση. Ιστορία της Νεώτερης και Σύγχρονης Ελλάδας πεντάτομη έκδοση, Πατάκης, Αθήνα
- Γαζής, Γεώργιος και Αινιάν Δημήτριος (Υπασιιστής Γεωργίου Καραϊσκάκης). 1828 & 1833. Επανεκδοση. Γεώργιος Καραϊσκάκης, Δράση και Καταπρεγμός, επιμ. Γιώργης Πικρός, εκδ Μέρμηγκας, Αθήνα.
- Γερβίνος, Γ.Γ. 1864-1865. Η Ιστορία της Επανάστασεως και Αναγεννήσεως των Ελλήνων, δίτομος έκδοση, Μεταφρ. Περβάνογλου, Τυπογρ.Φιλαδελφείας, Αθήνα.
- Γέροντας, Δημήτριος. Αλ. 2018. Επανεκδοση. Οι Αθηναίοι και η Αττική Επανάσταση του 1821, Σύλλογος των Αθηναίων, Αθήνα.
- ΗΛΙΟΣ Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικό. 1948. Τόμος 6, Ελλάς
- Δραγούμης, Νικόλαος. 1879. 2η έκδοση. Ιστορικά Αναμνήσεις, δίτομος έκδοση, Τυπογραφείο Χ. Ν. Φιλαδελφείας, Αθήνα.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τομ.Β. 1975. Η Ελληνική Επανάσταση 1821-1830, Εκδοτική Αθηνών.
- Καμπούρογλου, Παντολέων. 1883. Ιστορία του Πειραιώς από του 1833-1882 έτους, τυπογρ. «ο Ασμοδαίος» Γ. Σταυριανού, Αθήνα.
- Καρολίδης, Παύλος. 1892. Η Ιστορία του 19 αιώνα, τρίτομος έκδοση, Κασσάνης Γεώργιος, Αθήνα.

- Κασομούλης, Νικόλαος. 1940. Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων 1821-1833, τρίτομο έργο, Αθήνα.
- Κόκκινος, Διονύσιος, Α. 1974. Η Ελληνική Επανάσταση (Βραβείον Ακαδημίας Αθηνών), εξάτομος έκδοση, Μέλισσα, Αθήνα.
- Μακρυγιάννης, Ιωάννης, Στρατηγός. 1947. Απομνημονεύματα-τομ.1. Β' Έκδοσις (σε 2 τόμους), Ε.Γ. Βαγιωνάκης, Αθήνα.
- Μαρκεζίνης, Σπύρος. 1966. Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1828-1964, εξάτομος έκδοση, Πάπυρος, Αθήνα.
- Μέντελσον Μπαρτόλντι. 1872. Ιστορία της Ελλάδος από της υπό των Τούρκων Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως εν έτει 1453 μέχρι των καθ' Ημάς Χρόνων, δίτομος έκδοση, Μεταφρ. Ιω. Παπαρηγόπουλος, Τυπογρ. «ο Εκατόγχειρ», Αθήνα.
- Παπαρηγόπουλος, Κωνσταντίνος. 1990. Γεώργιος Καραϊσκάκης, κατά τους Πρότερους Βιογράφους, τα Επίσημα Έγγραφα και άλλας Αξιοπίστους Ειδήσεις, Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη.
- Πρόκες-Όστεν/Prokesh-Osten, Αντ. 1868. Ιστορία της Επανάστασεως των Ελλήνων κατά του Οθωμανικού Κράτους εν έτει 1821 και της Ιδρύσεως του Ελληνικού Βασιλείου, Μετάφρασις Γ.Ε.μ. Αντωνιάδου, δίτομος έκδοση, Τυπογραφείο της «ΑΘΗΝΑΣ», Αθήνα.
- Σολωμός, Διονύσιος. 1825. Επανεκδοση Τραπέζης Πειραιώς. Ύμνος εις τη Ελευθερίαν, Μεσολόγγι/Αθήνα.
- Φωτιάδης, Δημήτρης. 1977. Η Επανάσταση του Εικοσιένα, 2η έκδοση τετράτομη, Ν. Βότσης, Δαφνομήλη 52, Αθήνα, τόμοι ΙΙΙ, ΙV.
- Χέρτσμπεργ, Γουσταύος-Φρειδερίκος. 1916. Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως, τετράτομος, μετάφρασις Π. Καρολίδου, Δ. Φέξης, εν Αθήναις.

Πρωτοβουλίες του Συλλόγου «Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων – Μνημείων Πειραιά»

**Επί τάπητος
αρχαιολογικά θέματα
του Πειραιά
στη συνάντηση
με τον Γ.Γ. του ΥΠ.ΠΟ.Α.**

Συνάντηση με τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ) κ. Γιώργο Διδασκάλου, είχε πρόσφατα αντιπροσωπεία του Συλλόγου «Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου και Αρχαιολογικών Χώρων – Μνημείων Πειραιά» αποτελούμενη από τον Πρόεδρο κ. Γιάννη Πολυχρονόπουλο, τον Αντι-

πρόεδρο κ. Γιώργο Σταϊνχάουερ και το Μέλος του Δ.Σ. κ. Κωνσταντίνο Γιαννακό. Κατά τη συνάντηση η αντιπροσωπεία του Συλλόγου έθεσε μια σειρά αρχαιολογικά ζητήματα του Πειραιά, τα οποία εκκρεμούν εδώ και πολύ καιρό και απαιτείται η επίλυσή τους και για τα οποία ο Σύλλογος έχει διατυπώσει συγκεκριμένες προτάσεις

Η αύξηση των επισκεπτών στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά είναι από τα πιο σημαντικά στοιχεία που πρέπει η πόλη να κερδίσει. Δεν είναι δυνατόν ένα Μουσείο τέτοιας σπουδαιότητας, με τόσο σημαντικά εκθέματα και να έχει τόσο χαμηλή επισκεψιμότητα. Μια από τις ιδέες που μπορούν να συμβάλλουν στην προσέλκυση επισκεπτών στο Μουσείο είναι σε συνεργασία με την Ένωση Εφοπλιστών Κρουαζιερόπλοιων και Φορέων Ναυτιλίας να επιδιωχθεί οι παραμένοντες επι-

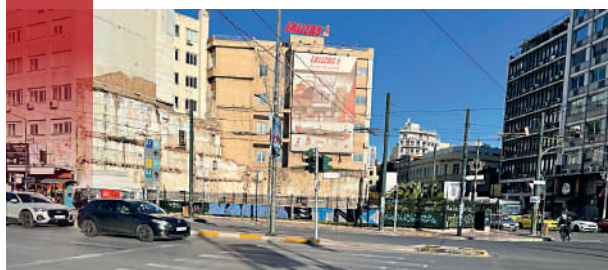
βάτες εντός των κρουαζιερόπλοιων, που «δέχονται» στον κεντρικό λιμένα και οι οποίοι ανέρχονται αριθμητικά στο 30-50% του συνόλου των επιβατών (κατά μέσον όρο 3000) του πλοίου και δεν επιθυμούν να επισκεφθούν την Ακρόπολη, να προγραμματίσουν μια επίσκεψη στο Μουσείο της πόλης. Με αυτόν τον τρόπο θα μπει το Μουσείο στον διεθνή τουριστικό χάρτη και θα καθιερωθεί προοδευτικά ως προορισμός, με ένταξή του στα αντίστοιχα προγράμματα.

Η σήμανση διαδρομών εντός του αστικού ιστού του Πειραιά, που θα οδηγούν στο Αρχαιολογικό Μουσείο και στους Αρχαιολογικούς Χώρους (Μακρά Τείχη, Οχύρωση Πειραικής, Νεώσοικοι κ.λπ.), και σε όλα τα σημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος σε συνεργασία και με τον Δήμο Πειραιά θα διευκολύνει τους επισκέπτες να σχηματίσουν μια εικόνα όσο το δυνατόν πιο πλήρη για όλα όσα σώζονται από τον Αρχαίο Πειραιά.

Η έκδοση μαγνητοσκοπημένου οπτικού υλικού (για το Αρχαιολογικό Μουσείο και τους Αρχαιολογικούς Χώρους του Πειραιά) βασισμένου στο ήδη υπάρχον υλικό που είχε δημιουργήσει στο παρελθόν ο Σύλλογος, καθώς και η επικαιροποίησή του με τη χρήση σύγχρονων τεχνολογιών, θα το κάνει πιο ελκυστικό. Θα δημιουργήσει ένα απαραίτητο οδηγό για την αρχαία πόλη και το σημαντικό της ρόλο, ιδιαίτερα στην εποχή της ακμής της Αθηναϊκής Δημοκρατίας. Το υλικό αυτό θα αναπαράγεται σε δίσκους (DVD's) και θα διατίθεται από διαθετήριο του Μουσείου, ενώ σε συνεννόηση και συνεργασία με την Ένωση Εφοπλιστών Κρουαζιερόπλοιων και Φορέων Ναυτιλίας θα προβάλλεται στα κρουαζιερόπλοια κατά την προσέγγισή τους στον λιμένα του Πειραιά, ώστε να αποτελέσει κίνητρο επίσκεψης της πόλης του Πειραιά για τους παραμένοντες επιβάτες εντός των πλοίων. Είναι προφανές το κέρδος για το ίδιο το Μουσείο αλλά και την οικονομία της πόλης του Πειραιά.

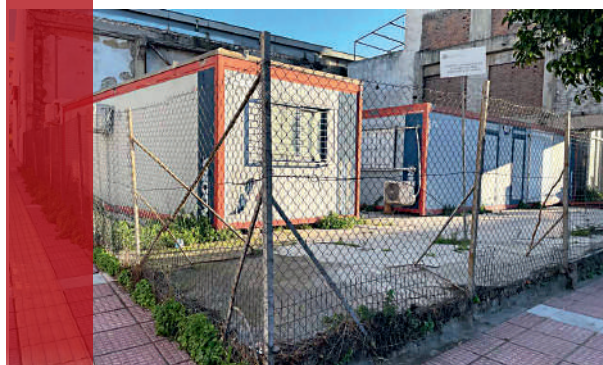
Η δωρεά από τον Πρόεδρο του Συλλόγου κ. Ιωάννη Πολυχρονόπουλο της Μελέτης ανάδειξης και αναστήλωσης του Φάρου του αρχαίου λιμένα του Πειραιά, που θα εκπονηθεί σε συνεργασία και έπειτα από έγκριση του ΥΠΠΟΑ θα δώσει ώθηση στην αναστήλωση ενός εκ των σημαντικών μνημείων της αρχαίας πόλης. Τονίστηκε όμως από τον Πρόεδρο ότι προϋπόθεση για την αξιοποίηση της μελέτης, ώστε να μην παραμείνει «στα συρτάρια», είναι να ακολουθήσει η κατασκευή του Μνημείου πάλι με δωρεά, στην οποία όπως αναφέρθηκε, υπάρχει ισχυρή η πιθανότητα να εμπλακεί στην κατασκευή και η Ναυτιλία, ως ισχυρός οικονομικός παράγων στην πόλη μας.

Ο Πρόεδρος του Συλλόγου με την επίδειξη φωτογραφιών επεσήμανε την ανάγκη της αισθητικής βελτίωσης της εικόνας του οικοπέδου που βρίσκονται τα ερείπια της ιστορικής Μακράς Στοάς (ιδιοκτησίας σήμερα του Τζανείου Νοσοκομείου). Η σημερινή κατάστασή του έτσι όπως παρουσιάζεται σε ένα από τα κεντρικότερα σημεία του κεντρικού λιμένα δεν περιποιεί τιμή σε κανέναν στον Πειραιά, πολύ περισσότερο σε εκείνους

που έχουν τη θεσμική ευθύνη. Αντιθέτως η ασχήμια και η αισθητική ρύπανση που επικρατεί δυσφημεί την πόλη σε εκατομμύρια διερχόμενους τουρίστες κατ' έτος. Ο Πρόεδρος κ. Πολυχρονόπουλος ενημέρωσε τον Γ.Γ. του ΥΠΠΟΑ για την ανάληψη πρωτοβουλιών για να προωθηθεί η επίλυση του σοβαρού αυτού θέματος. Πιο συγκεκριμένα αναφέρθηκε στη συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στο γραφείο του Υφυπουργού Ναυτιλίας και Νησιωτικής Πολιτικής και Βουλευτή Α' Πειραιά κ. Κώστα Κατσαφάδου, στην οποία αρνήθηκε ανεξήγητα να συμμετάσχει η Εφορεία Αρχαιοτήτων του Πειραιά με την (εγγράφως αποσταλείσα) αιτιολογία ότι δεν συμμετείχε η πολιτική ηγεσία του ΥΠΠΟΑ. Η παράταση αυτής της απαράδεκτης κατάστασης, όπως επισημάνθηκε, έχει ευαισθητοποιήσει ομάδα πολιτών που σύμφωνα με πληροφορίες σχεδιάζει να καταθέσει αγωγή εναντίον του Προέδρου του Τζανείου και της Διευθύντριας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιά. Ζητώντας το συμβολικό ποσόν των εκατό (100) ευρώ, για την απαράδεκτη εικόνα που παρουσιάζουν τα σημαντικά αρχαία της Μακράς Στοάς.

Ο Πρόεδρος του Συλλόγου, κάνοντας πάλι χρήση φωτογραφιών, αυτή τη φορά για το οικόπεδο της Αντιφθισικής Εταιρείας, επί της οδού 34ου Συντάγματος Πεζικού, στηλίτευσε την αδράνεια και αδιαφορία που υπάρχει από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Πειραιώς με αποτέλεσμα να έχει μετατραπεί σε υπαίθριο αποθηκευτικό χώρο εμπορευματοκιβωτίων (containers), δημιουργώντας μια απαράδεκτη εικόνα στην πόλη μας. Υπενθυμίζεται ότι το οικόπεδο αυτό είχε απαλλοτριωθεί και είχε κατεδαφισθεί το κτίριο με δωρεά του Προέδρου του Συλλόγου, ενώ με ενέργειές του μεταφέρθηκε ως ιδιοκτησία από το Υπουργείο Υγείας στο ΥΠΠΟΑ για αξιοποίηση. Δυστυχώς παρά τις επανειλημμένες

υπομνήσεις προς την κυρία Έφορο Αρχαιοτήτων Πειραιώς (η οποία ως Μέλος του ΔΣ του Συλλόγου συμμετέχει στις συνεδριάσεις είτε προσωπικώς είτε δι' εκπροσώπου και ενημερώνεται πλήρως) δεν έχει αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση.

Ψηφιακή αναπαράσταση της Αρχαίας Ολυμπίας

Παρουσία της Προέδρου της Δημοκρατίας κυρίας Κατερίνας Σακελλαροπούλου αποδόθηκε στο κοινό το έργο «Αρχαία Ολυμπία: Κοινός Τόπος», αποτέλεσμα της συνεργασίας του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού και της Microsoft, το οποίο αφορά στην ψηφιακή διατήρηση και αποκατάσταση της Αρχαίας Ολυμπίας, γενέτειρας των Ολυμπιακών Αγώνων, με τη χρήση τεχνητής νοημοσύνης. Το έργο εγκαινιάσε ο Πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης.

Το έργο αυτό επιτρέπει σε όλους να εξερευνήσουν την Αρχαία Ολυμπία όπως ήταν πριν από περισσότερα από 2.000 χρόνια μέσω διαδραστικής εφαρμογής για κινητά τηλέφωνα, μίας εμπειρίας μέσω υπολογιστή, καθώς και της έκθεσης του Microsoft HoloLens 2, που στεγάζεται στο Ολυμπιακό Μουσείο Αθηνών.

Η ψηφιακή αναβίωση της Αρχαίας Ολυμπίας επιτρέπει στον επισκέπτη να περπατήσει στους δρόμους του αρχαιολογικού χώρου σε μια από τις πιο σημαντικές περιόδους της ιστορίας – η οποία ζωντανεύει με έναν ρεαλιστικό, συναρπαστικό τρόπο που μέχρι σήμερα δεν ήταν δυνατός. Αυτή η νέα μορφή ψηφιακής αρχειοθέτησης θα συνεχίσει να προσφέρει μια «πύλη» σε μια άλλη εποχή, βοηθώντας μας να κατανοήσουμε τι έχει επιτύχει η ανθρωπότητα στο παρελθόν και υπενθυμίζοντάς μας τι μπορούμε να καταφέρουμε σήμερα, αναφέρεται χαρακτηριστικά στη σχετική ανακοίνωση του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Συνολικά, το έργο αποκαθιστά ψηφιακά 27 μνημεία στο χώρο, μεταξύ αυτών το Στάδιο, τους ναούς του Δία και της Ήρας, το εργαστήριο του Φειδία.

Νέες μουσειακές υποδομές περιλαμβάνει το ολοκληρωμένο σχέδιο ανάδειξης και διαχείρισης της Δήλου

Τα τελευταία χρόνια το ΥΠΠΟΑ διά της αρμόδιας Εφορείας Αρχαιοτήτων εφαρμόζει στον αρχαιολογικό χώρο της Δήλου ένα σχέ-

διο διαχείρισης, που περιλαμβάνει τη συντήρηση και αναβάθμιση όλων των σύγχρονων υποδομών (μουσείο, αποθήκες, δίκτυα, οικίες προσωπικού, εγκαταστάσεις κοινού), τη συντήρηση και στερέωση των αρχαίων καταλοίπων, την αναστήλωση εμβληματικών μνημείων, η ολοκλήρωση των οποίων θα αναβαθμίσει τη συνολική εικόνα του αρχαιολογικού χώρου. Οι παρεμβάσεις αυτές χρηματοδοτούνται από το ΥΠΠΟΑ, από τον Δήμο Μυκόνου, μέσω προγραμματικών συμβάσεων, από ιδιωτικές χορηγίες, όπως η αναστήλωση της Στοάς του Φιλίππου με χορηγία του Ιδρύματος Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου, και από συνέργειες με τη Γαλλική Σχολή Αθηνών.

Το 2019, εντάχθηκε στο ΕΣΠΑ-ΕΠΑνΕΚ 2014-2020 και βρίσκεται σε εξέλιξη το πρόγραμμα «Δήλος – ανοιχτό Μουσείο: Παρεμβάσεις αναβάθμισης στον αρχαιολογικό χώρο και το Μουσείο», με προϋπολογισμό 4.520.000€, το οποίο περιλαμβάνει την α' φάση της αναστήλωσης του ναού του Απόλλωνα, τη διαμόρφωση του αρχαίου τεμένους, την αναστήλωση της Παλαιόστρας του Γρανίτη, τη συντήρηση της Οικίας του Διαδούμενου και της Οικίας της Λίμνης, τη δημιουργία νέων διαδρομών στον χώρο, τη συντήρηση των οικίσκων προσωπικού, καθώς και την αναβάθμιση του κελύφους του Μουσείου, το οποίο για τον λόγο αυτό παραμένει κλειστό.

Παράλληλα, η Εφορεία Αρχαιοτήτων Κυκλάδων έχει υλοποιήσει ένα σημαντικό έργο υποδομών, όπως η εγκατάσταση πλήρους συστήματος ασφαλείας, η ανακατασκευή μονάδων αντίστροφης όσμωσης για την απρόσκοπτη υδροδότηση κοινόχρηστων εγκαταστάσεων και ξενώνων προσωπικού, η κατασκευή νέας βαρυτικής δεξαμενής υδροδότησης κ.ά.

Ιερό των ελληνιστικών χρόνων ήρθε στο φως στο Κάτω Πολυδένδρι

Αρχιτεκτονικά κατάλοιπα μνημειακού κτηρίου έφερε στο φως ανασκαφική έρευνα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λάρισας στη θέση «Σκιαθός», σε χώρο όπου διακρινόταν μαρμάρινο κατώφλι και τμήματα τοίχων, σύμφωνα με ανακοίνωση του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Από τα μέχρι τώρα ανασκαφικά δεδομένα προκύπτει ότι πρόκειται για ιερό των ελληνιστικών χρόνων (3ος-2ος αι. π.Χ.), κατασκευασμένο από πωρόλιθο και ντόπιο

λίθο. Εντοπίστηκαν αρχιτεκτονικά μέλη, όπως τμήμα από το επιστύλιο και πέντε κιονόκρανα δωρικού ρυθμού. Επίσης στο εσωτερικό του βρέθηκαν βάθρο αγάλματος, τμήμα στήλης, μαρμάρινο πόδι τράπεζας, καθώς και δύο μαρμαρίνες κεφαλές παιδιών, ενός κοριτσιού και ενός αγοριού.

Αρκετά επίσης ήταν και τα κινητά ευρήματα όπως σιδερένια καρφιά, σιδερένια αιχμή βέλους, χάλκινοι δακτύλιοι, τμήμα χάλκινης φιάλης, μολύβδινα σταθμιά, χάλκινα θεσσαλικά και μακεδονικά νομίσματα. Επίσης εντοπίστηκαν πήλινα υφαντικά βάρη, πήλινα λυχνάρια, πινάκια, αγγεία πόσης και θραύσματα εμπορικών αμφορέων.

Υποψήφια για «Μνήμη του Κόσμου» τα χρηστήρια πινάκια της Δωδώνης

Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού υπέβαλε στο πρόγραμμα της UNESCO «Μνήμη του Κόσμου» (International Memory of the World Register) πρόταση υποψηφιότητας για τα χρηστήρια πινάκια-«ελάσματα» του ιερού και του μαντείου του Διός και της Διώνης, στη Δωδώνη.

Τα χρηστήρια πινάκια της Δωδώνης αποτελούν ένα μοναδικό, παγκοσμίως, σύνολο, με σημαντική συμβολή στη μελέτη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και θρησκείας. Πρόκειται για τμήματα από εύθραυστα, λεπτά φύλλα μολύβδου, πάνω στα οποία χαράσσονταν τα ερωτήματα των προσκυνητών του μαντείου, αλλά και η χρησιμοδότηση που λάμβαναν. Συνολικά έχουν εντοπιστεί και δημοσιευτεί 4.216 επιγραφές, που χρονολογούνται με βάση τη γραφή, από τα τέλη του 6ου αι. π.Χ. έως τα μέσα του 2ου αι. π.Χ.

Μια ακόμα ιδιαιτερότητα του συνόλου των ενεπίγραφων πινακίων της Δωδώνης συνίσταται στο γεγονός πως η μεγάλη πλειονότητά του είναι γραμμένη από απλούς ανθρώπους ή από εκπροσώπους τους, δίνοντας με τον τρόπο αυτό προσωπική φωνή σε εκατοντάδες απλούς και καθημερινούς ανθρώπους που δεν είχαν τη δυνατότητα έκφρασης σε άλλα μέσα. Από αυτή την αδιαμεσολάβητη φωνή γίνονται μάρτυρες για τα άγχη, τις αγωνίες και τα καθημερινά προβλήματα του αρχαίου ελληνικού κόσμου, που ελάχιστα διαφέρουν από τα αντίστοιχα σημερινά.

Φως στη ζωή των σκλάβων στην αρχαία Πομπηία από τη ανακάλυψη δωματίου σε έπαυλη

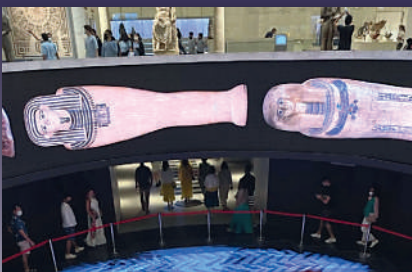
Αρχαιολόγοι ανακάλυψαν ένα δωμάτιο σε μια έπαυλη λίγο έξω από την Πομπηία, στο οποίο περιλαμβάνονται κρεβάτια και άλλα αντικείμενα, τα οποία ρίχνουν φως στις συνθήκες διαβίωσης των σκλάβων στην αρχαία ρωμαϊκή πόλη, που χάθηκε έπειτα από την έκρηξη του ηφαιστείου.

Το δωμάτιο, το οποίο έχει συντηρηθεί σε εξαιρετική κατάσταση, περιλαμβάνει τρία ξύλινα κρεβάτια και μια σειρά άλλων αντικειμένων, μεταξύ άλλων αμφορείς, κεραμικές κανάτες και ένα δοχείο νυχτός.

Βάσει του ρωμαϊκού νόμου, οι σκλάβοι θεωρούνταν ιδιοκτησία και δεν τους αναγνωριζόταν ατομικότητα.

Δύο από τα κρεβάτια είχαν μήκος 1,7 μ., ενώ το τρίτο ήταν 1,4 μ., στοιχεία που υποδεικνύουν πως το δωμάτιο ενδεχομένως χρησιμοποιείτο από μια μικρή οικογένεια σκλάβων, σύμφωνα με τον υπουργό Πολιτισμού.

Μέσα στο Εθνικό Μουσείο Αιγυπτιακού Πολιτισμού (NMEC)

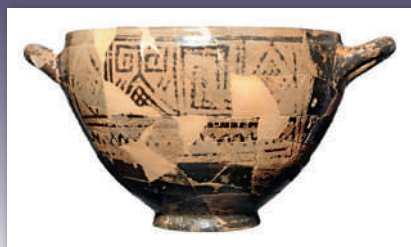

Το μουσείο αναπτύσσεται στη δεξιά πλευρά μιας μεγάλης, ανοιχτής λεωφόρου, σε μια περιοχή κατά βάση οικιστική, σε λογική απόσταση από το κέντρο της πόλης αλλά αρκετά μακριά από το συνωστισμό του. Μόλις περάσει κανείς την πύλη, βρίσκεται σε έναν ανοιχτό χώρο, με το κεντρικό κτίριο μπροστά του και τις πρώτες προσβάσεις στους εξωτερικούς χώρους αναψυχής στα δεξιά του. Το μεγάλο πλάτωμα καταλήγει σε μια μνημειακή

είσοδο σε μορφή σήραγγας η οποία δίνει πρόσβαση στο χώρο της έκθεσης αλλά και στα γραφεία πληροφοριών, το εστιατόριο και το κατάστημα του μουσείου.

Η έκθεση αναδεικνύει ότι τα πολλά πρόσωπα του αιγυπτιακού πολιτισμού στις χιλιετίες αποτελούν τμήματα μιας ολότητας. Τα αντικείμενα παρουσιάζονται σε μία μοναδική μεγάλη αίθουσα, στον κεντρικό χώρο της οποίας υπάρχει πρόσβαση στο υπόγειο τμήμα του μουσείου. Έτσι, τα υλικά κατάλοιπα βρίσκονται να πλαισιώνουν τα σώματα των ηγεμόνων χωρίς όμως να βρίσκονται στον ίδιο χώρο, ούτε καν στο ίδιο συγκείμενο. Οι προθήκες είναι τοποθετημένες σε χαλαρή χρονολογική σειρά, ανά περίοδο – προϊστορικά χρόνια, φαραωνική περίοδος, ελληνορωμαϊκά χρόνια, κοπτική και τέλος ισλαμική περίοδος. Είναι δύσκολο να μην αισθανθείς δέος από το προνόμιο του να αντικρίσεις το πρόσωπο της αγιοποιημένης βασίλισσας Αχμόζε Νεφερτάρι, της δυναμικής γυναίκας φαραώ Χατσεψσούτ, του ευφυούς “πολεμική φαραώ” Τούθμωση Β΄, του Ραμσή Β΄ που έδωσε τόσο πρώιμα μαθήματα πολιτικής ευελιξίας και διεθνούς διπλωματίας, της βασίλισσας Τίυ που συνομιλούσε με διεθνείς ηγεμόνες και, παρά τις χιλιετίες που πέρασαν, παραμένει πανέμορφη.

Νεότερα στοιχεία για τον Τάφο του Κυπέλλου του Νέστορα Στις αρχαιοελληνικές Πιθηκούσες της Ιταλίας

Ο διάσημος Τάφος του Κυπέλλου του Νέστορα στη νήσο Ίσκια της Ιταλίας – τις αρχαιοελληνικές Πιθηκούσες της Μεγάλης Ελλάδας– ο οποίος είχε αποκαλυφθεί το 1954 και χρονολογείται από το δεύτερο μισό του 8ου αιώνα π.Χ., γνωστός και ως Τάφος 168, θεωρείται μια από τις σπουδαιότερες ανακαλύψεις της προκλασικής αρχαιολογίας στη Μεσόγειο. Περιέχει αποτεφρωμένα οστά και πολλά ταφικά αντικείμενα, αλλά η φήμη του βασίζεται κυρίως στο ότι εκεί βρέθηκε το ξεχωριστό κύπελλο ή αγγείο του Νέστορα, το οποίο φέρει μια από τις αρχαιότερες ελληνικές

επιγραφές.

Οι προηγούμενες έρευνες είχαν οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τα οστά στον τάφο ανήκαν σε μόνο άτομο, πιθανότατα ένα παιδί δέκα έως 14 ετών. Αλλά το ερώτημα «ποιος είναι θαμμένος μαζί με το Κύπελλο του Νέστορα» αποκτά πλέον νέα διάσταση μετά την ανακάλυψη ότι τα απομεινάρια περισσότερων ενηλίκων ανθρώπων βρίσκονται εκεί.

Οι ερευνητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα 130 οστά ανήκουν σε ανθρώπους και τουλάχιστον 45 σε ζώα όπως κασίκες και σκύλους. Τα ανθρώπινα οστά εμφανίζουν μορφολογικές και ιστολογικές διαφορές που δείχνουν ότι ανήκουν σε τουλάχιστον τρία ενήλικα άτομα διαφορετικών ηλικιών.

Ο Τάφος του θησαυροφύλακα του φαραώ Ραμσή Β΄

Ο χώρος περιλαμβάνει τους τάφους αξιωματούχων του Νέου Βασιλείου από την εποχή τόσο της 19ης δυναστείας, όσο και της 18ης δυναστείας, ο σημαντικότερος από τους οποίους είναι εκείνος του στρατηγού (και αργότερα φαραώ) Χορεμχέμπ.

Όσο για τον τάφο του Πταεμουϊγία, η σημασία του έγκειται στις θέσεις που κατείχε ο ιδιοκτήτης του: βασιλικός γραφέας, επικεφαλής του θησαυροφυλακείου, επικεφαλής επόπτης των ζώων και υπεύθυνος για τις προσφορές στο ναό του Ραμσή Β΄ στη Θήβα.

Το εύρημα αυτό προστίθεται στα άλλα σημαντικά ευρήματα της αρχαιολογικής αποστολής του Πανεπιστημίου του Καΐρου στη Σακκάρα, στα οποία περιλαμβάνονται οι τάφοι του «δημάρχου» της Μέμφιδας Πταχμές, του βασιλικού πρέσβη Παζέρ και του ανώτατου στρατιωτικού διοικητή Ιούρκου (ή Ουρκίγια).

Σύμφωνα με τους αρχαιολόγους ο τάφος ανήκει στον χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό τύπο του τάφου-ναού, καθώς αποτελείται από μνημειακή είσοδο σε μορφή οικοδομήματος, ακολουθούμενη από μία ή περισσότερες αυλές.

Βιβλία για το μεγάλο λιμάνι του Πειραιά και τον Ο.Λ.Π.

Ερευνά και γράφει ο **Δημήτρης Κρασονικολάκης**
 Δημοσιογράφος - Συλλέκτης.
 Ανεξάρτητος ερευνητής πειραιϊκής ιστορίας και λογοτεχνίας.

Το λιμάνι του Πειραιά, 37ο 56'34'' πλάτους και 23ο 38'32'' μήκους, «λιμνή κάλλιστος και μέγιστος κατά την Ελλάδα», οργανωμένο στην αρχαιότητα, κατεστραμμένο αργότερα και εγκαταλειμμένο στους αιώνες μέχρι τα νεότερα χρόνια, αναπτύχθηκε μετά το 1835 με αρχικά αργούς και κατόπιν με πολύ έντονους ρυθμούς για να αναδειχτεί ως το καταλληλότερο επίνειο των Αθηνών.

Για να διαμορφωθεί αρχικά λειτούργησε το Μωλικόν Ταμείον (1836). Στα 1848 συγκροτήθηκε η Επιτροπή επί της Προκυμαίας Πειραιώς.

Την Εφορευτική του Λιμένος Πειραιώς Επιτροπή του 1861 ακολούθησε η Λιμενική Επιτροπή (Επιτροπή Λιμένος Πειραιώς) του 1911 (Νόμος ΓΦΑ' του 1909).

Την διαδέχτηκε ο Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς στα 1930 (Νόμος 4748, δημοσίευση στο 166 φύλλο της 15.5.1930 του Α' τεύχους της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως).

Για την διαρρύθμισή του έχουν εκπονηθεί από μηχανικούς, καθηγητές και αρμόδιες υπηρεσίες πολλά σχέδια τα οποία είδαν το φως της δημοσιότητας κατά καιρούς.

Έκτοτε τυπώθηκαν αρκετά βιβλία με περιεχόμενο την ιστορία, τους κανονισμούς, την εξέλιξή του, κυκλοφόρησαν ειδικά περιοδικά και ενημερωτικά - διαφημιστικά φυλλάδια. Ενδεικτική βιβλιογραφία για το πειραιϊκό λιμάνι έχει γράψει ο Γιώργος Μπαλούρδος (Βιβλιογραφία για τον Πειραιά, 2010, σελ. 25-26), ο Γιάννης Χατζημανωλάκης στα έργα του ενώ εντοπίζεται ως πηγή μελέτης στις πίσω σελίδες ανάλογων εκδόσεων. Στην βιβλιοθήκη μου βρίσκεται ένας αριθμός βιβλίων που θα ενδιέφερε η παρουσίασή τους, θεωρώντας την απαραίτητη για την κατανόηση της ύπαρξής του λιμανιού στον πειραιϊκό χώρο, κάτι σαν συμβολή στην ευρύτερη πειραιϊκή βιβλιογραφία και σαν απόδοση τιμής στους συγγραφείς που ασχολήθηκαν με αυτό, οι οποίοι ίσως διαφεύγουν της

μνήμης των σημερινών αναγνωστών.

-Συλλογή Νόμων και Β. Διαταγμάτων αφορούντων τον λιμένα Πειραιώς. Υπό Ι. Α. Ισηγόνη. Νομομηχανικού και μηχανικού του λιμένος. Εν Αθήναις. Τύποις «Αστραπής» Βικ. Αδαμαντίδου. 1898. {Με ένα αναδιπλούμενο διάγραμμα του λιμένος Ζέας (Αλών) του 1880}. Σελίδες 62.

-Αγγέλου Γκίνη. Καθηγητού των λιμενικών και υδραυλικών έργων εν τω Μετσοβίω Πολυτεχνίω, πρώην επιθεωρητού των Δημοσίων έργων. Η πρόοδος του λιμένος Πειραιώς και τα σχέδια βελτιώσεως και αναπτύξεως τούτου. Εν Αθήναις. Εκ του τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου. 1913. {Περιεχόμενα. - Λιμενικός χαρακτήρ του Πειραιώς. - Κρίσεις επί των σχεδίων των ξένων μηχανικών. - Ανάγκη επισπεύσεως των έργων βελτιώσεως και αναπτύξεως των λιμένων Πειραιώς. - Μέτρα ενισχύσεως της εμπορικής κινήσεως. - Συμπεράσματα}. Σελ. 32.

-Λιμενικά έργα. Πραγματεία. Περί των δυνατών επινεύων της πόλεως Αθηνών και ιδιαιτέρως περί της διαρρυθμίσεως του λιμένος Πειραιώς. Υπό Γεωργίου Γρ. Παπαδοπούλου. Δου Μηχανικού. Εν Αθήναις. Εκ του τυπογραφείου Π. Α. Πετράκου. 1913. Σελ. 32.

-Τεύχος Α'. Σχεδιαγράμματα της μελέτης μετά προτάσεων περί της αναπτύξεως του Πειραιϊκού λιμένος. Β' μέρους ειδικού. Υπό Ε. Kummer. Συμπληρωματική κατασκευή του Κωφού λιμένος μετά διευρύνσεως των κρηπιδωμάτων και του Τελωνειακού καταστήματος. 13 φύλλα σχεδιαγραμμάτων. Εν Αθήναις. Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου. 1914. [13 φύλλα. Τα σχέδια έγιναν στο Βερολίνο το 1912 και 1913. Σε κάποια αναφέρεται το όνομα: Γ. Σκάρδης]

-Μελέτη περί διαρρυθμίσεως και συμπληρώσεως του λιμένος Πειραιώς. Υπό Θ. Δ. Ματαράγκα (Μηχανικού). Εν Πειραιεί 1914. Σελ. 2 + 20 και ένας αναδιπλούμενος χάρτης.

-Ο λιμνή του Πειραιώς. {Ο λιμνή του Πειραιώς. Πεπραγμένα Επιτροπείας Λιμένος. Προεδρεία Δ. Ι. Καλλιμασιώτη.

Πειραιεύς 1914. Τύποις εφημερίδος "Χρονογράφος," - Πειραιώς}. Σελ. 150 αριθμημένες + 2 και άλλες 34 με ολοσέλιδες φωτογραφίες. Μεταξύ των σ. 44-45 κατόψεις των Δεξαμενών Πειραιώς. Στις σ. 96-97 διπλωμένα στα τέσσερα φωτογραφία «Η πόλις και ο λιμήν του Πειραιώς εν έτει 1865».

-Επιτροπεία Λιμένος Πειραιώς. Έργα διαρρυθμίσεως του λιμένος και νομοθεσία του Λιμενικού Ταμείου Πειραιώς. Προεδρεία Δημ. Ι. Καλλιμασιώτη. Δεκέμβριος 1923. Τύποις Αδελφών Π. Παλαιολόγου & ΣΑ Ιπποκράτους 1. Εν Αθήναις. Σελ. 98+68+16.

-Επιτροπεία Λιμένος Πειραιώς. Σύμβασις έργων διαρρυθμίσεως του λιμένος Πειραιώς. Εκ του τυπογραφείου της εφημερίδος "Σφαίρας," εν Πειραιεί. [Χωρίς χρονολογία, 1923 ή 1924]. Σελ. 66.

-Επιτροπή Λιμένος Πειραιώς. Περί αποκαταστάσεως των αρχαίων ονομάτων και νέας ονοματοθεσίας των λιμένων Πειραιώς και της περί τον Πειραιά ακτογραφίας.

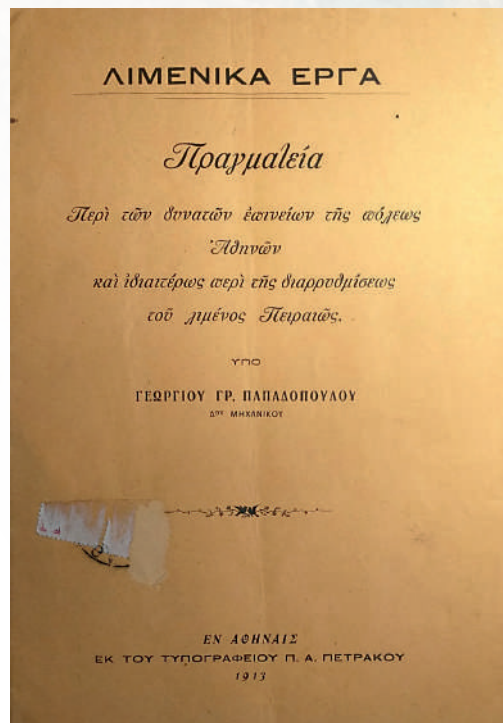
Εξεπονήθη επί προεδρείας Γεωργίου Ι. Σακαλή. 1926. {Τύποις Ιω. Σορώτου & Α. Δασκαλάκη, Τσαμαδού - Ζωσιμάδων 59}. Σελ. 28.

-Γεωργίου Ι. Σακαλή. Βουλευτού Πειραιώς. Αγόρευσις εν τη Βουλή μετ' επιλόγου. Περί του λιμένος Πειραιώς. Τυπογραφικά & εκδοτικά καταστήματα Μαράκη & Δασκαλάκη Τσαμαδού 43 - Πειραιεύς. [Η αγόρευση έγινε στις 14-1-1929 με θέμα: Το ζήτημα του λιμένος της πρωτευούσης. Υπάρχει και ανάτυπον εκ του Ελευθέρου Βήματος 30.1.1929]. Σελ. 64.

-Ο Λιμήν του Πειραιώς μέχρι του 1929. Υπό Ιωάννου Λιμπρίτου. Επιθεωρητού Δημοσίων Έργων. Διευθυντού Λιμενικού Ταμείου Πειραιώς. 1929. Σελ. 32 + ένα απόσπασμα χάρτη της Υδρογραφικής Υπηρεσίας με τον κεντρικό λιμένα.

-Επιτροπεία Λιμένος Πειραιώς. Επί των έργων διαρρυθμίσεως του λιμένος Πειραιώς. 1923 - 1930. Πειραιεύς 1930. {Τύποις "Ο Τύπος," Πραξιτέλους 120 - Πειραιεύς}. Σελ. 212 + 10 διαγράμματα + 2.

-Ελληνική Δημοκρατία. Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς. Τμήμα Εργασίας. Κανονισμός εργασίας εργατών Λιμένος Πειραιώς. 1931. {... τίθεται εν ισχύ από της 15ης Νοεμβρίου ε. έτους. Εν Πειραιεί τη 1η

Σελ. από 711 έως 720.

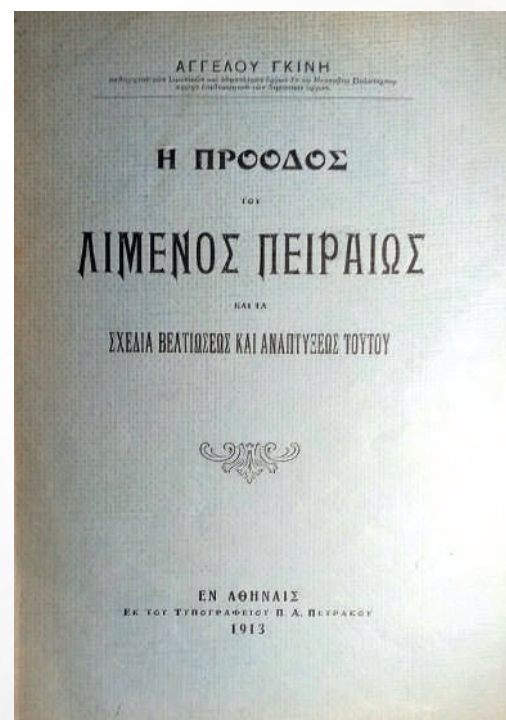
-8 = Ανώτατον Οικονομικόν Συμβούλιον = 8. Περί του ενδεδειγμένου ή μη της ανεγέρσεως σιταποθηκών (silos) εν τη Ελευθέρα Ζώνη Πειραιώς. Γνωμοδότησις. Εισηγήσις. Προμελέτη. Εν Αθήναις. Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου. 1934. Σελ. 36.

-Ν. Κοντιδή. Υπαλλήλου Ο.Λ.Π. Ο Πειραιεύς μας (ως λιμήν). Χθες - σήμερα - αύριον. Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς. Ελευθέρα Ζώνη Πειραιώς. Τι είναι - Πώς εργάζονται. Αθήναι. Τύποις "Πυρσού," Α. Ε. Ιερά Οδός 61. 1934. Σελ. 170 + 8.

-Βασίλειον της Ελλάδος. Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς. Έκθεσις επί της οικονομικής και της εν γένει καταστάσεως του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς και των ληπταίων μέτρων. (Υποβληθείσα εις το Διοικητικόν Συμβούλιον υπό του προέδρου κ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ Δ. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ κατά Ιανουάριον 1936). 1936.

{Τύποις Κ. Σ. Παπαδογιάννη, Ψαρρών 41, Αθήναι}. Σελ. 58.

-Βασίλειον της Ελλάδος. Ταμείον Προνοίας Εργατών Λιμένος Πειραιώς. Η πρώτη πενταετία του Ταμείου Προνοίας Εργατών Λιμένος Πειραιώς 1931-1936. Έκδοσις: Τ.Π.Ε.Λ.Π. - Πειραιεύς. Τύποις: Ιωάν. & Αριστ. Γ. Παπανικολάου. Οδός Βορέου 7 - Αθήναι. 1937. {Πειραιεύς. Ιανουάριος 1937. [Μέγαρον Ταμείου, Λεωφόρος Σωκράτους (Ηρ.

Πολυτεχνείου) και Μπουμπουλίνας. Γραφεία, Φίλωνος 69}. Σελ. 188 + 8 + μια φωτογραφία του μεγάρου προφυλαγμένη με λεπτό διαφανές χαρτί.

-Χρονικά του «Ο.Λ.Π.», Ο λιμήν του Πειραιώς. 1937. Έκδοσις Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς. {Ο λιμήν του Πειραιώς. 1936 – 1937}. Σελ. 8 + 284 + 32 + 16 + 16 + 16 + 16 + 16 + 42 με διαφημίσεις και με την προτομή του Δημητρίου Καλλιμασιώτη (1869-1929). Ολοσέλιδες εικόνες εντός κειμένου, 4 αναδιπλούμενα σχεδιαγράμματα.

-Ι. Π. Φύσσα. Τμηματάρχου Υπουργείου Συγκοινωνίας. Π. Κ. Πολυζωγούλου. Τμηματάρχου Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς. Ελληνικοί λιμένες. Πειραιεύς - Θεσσαλονίκη: Κανονισμοί και τιμολόγια: Φορτοεκφορτωτικών δικαιωμάτων – Δεξαμενών – Τελών προσορμίσσεως πλοίων – Πρακτορειακών δικαιωμάτων. Κανονισμοί και τιμολόγια ελευθέρων ζωνών. Κανονισμοί εργασίας: Υπαλλήλων παραλαβής και παραδόσεως εμπ/των, ζυγιστών γαιανθράκων κλπ. Νομοθεσία περί Ο.Λ.Π. Λιμενικοί φόροι και δικαιώματα πάντων των λιμένων του κράτους: Νομοθεσία, πίνακες ποσοστών λιμενικών φορολογιών. Νομοθεσία περί φορτοεκφορτώσεων. Πειραιεύς. 1937. {Τιμή δρχ. 200}. Σελ. 2+ 296 + 2 σχεδιαγράμματα.

-Ιωάν. Κ. Κουτσογιαννόπουλου. Εισηγητού «Ο.Λ.Π.». Κώδιξ της περί του Λιμένος Πειραιώς νομοθεσίας. 1937. {Σεπτέμβριος 1937}. Σελ. 184.

-ΤΕΧΝΙΚΗ. Οικονομοτεχνικόν περιοδικόν. Όργανον του Τεχνικού Κόσμου της Ελλάδος. Διευθυντής Αθ. Μάνος. Πολιτικός Μηχανικός. Αθήναι. Τεύχος 17. Σάββατον 24 Ιουνίου 1944. Περί ανοικοδομήσεως του λιμένος Πειραιώς. Υπό Rudolf Krümkamp. Πολεοδόμου. Σελ. 522 - 527.

-Ένωσις Πατριωτικής Αντιστάσεως Πειραιώς. Το πρώτο σαμποτάζ στο λιμάνι Πειραιώς. Σειρά αριθμός 1. Υπό Ε. Ευστρατίου. {Υπό Ε. Ευστρατίου. Γραμματέως Πατριωτικής Αντιστάσεως Πειραιώς. Πειραιεύς - Μάιος 1947. Η στοιχειοθέτησις του βιβλίου αυτού τελείωσε στις 15 Μαΐου 1947 στα τυπογραφεία Ι. Βοντά, Μπουμπουλίνας 14, Πειραιεύς και κυκλοφόρησε σε 2.000 αντίτυπα}. Σελ. 120 + ένας «αναπαραστατικός πίναξ».

-Καταστατικόν Ταμείου Αρωγής Υπαλλήλων Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς. Εν Πειραιεί. {1947}. Σελ. 16.

-Σ. Βέννη. Δικηγόρου. Νομικού Συμβούλου ΟΛΠ. Κώδιξ νομοθεσίας

περί Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς. Νόμοι, Διατάγματα, Υπουργικά Αποφάσεις, Κανονισμοί, Τιμολόγια. Μέχρις Αυγούστου 1948. Τυπογραφείον «Πρόοδος» Ζωοδόχου Πηγής 1. Αθήναι 1948. Σελ. 192.

-Ο λιμήν Πειραιώς. «Η αποκατάστασις του λιμένος Πειραιώς» υπό Ι. Ανδρονίκου, Δ/ντού Τεχνικών Υπηρεσιών Ο.Λ.Π. «Το Πρόγραμμα του επανεξοπλισμού του λιμένος Πειραιώς» υπό Ευαγ. Περράκη, Αρχιμηχανικού Ο.Λ.Π. Ανάτυπον εκ των «Τεχνικών Χρονικών». Τεύχος 295-296 – Ιανουάρ. - Φεβρ. 1949. {Τυπογραφικά τέχνηαι Ν. Β. Δεληδημήτρη Μάγερ 18}. Σελ. 4 + 20.

-Προμηθευτικός & Καταναλωτικός Συνεταιρισμός Μον. Υπαλλήλων Ο.Λ.Π. Λογοδοσία Διοικήσεως και έκθεσις Εποπτικού Συμβουλίου. 1948 - 1950. Εν Πειραιεί. 1950. Σελ. 4+20.

-Η ανόρθωσις του πειραιϊκού λιμένος. Ένας προσωπικός άθλος του κ. Κ. Καραμανλή. Πειραιεύς 1956. {Τυπογραφικά εργασίαι Φ. Κωνσταντινίδη και Κ. Μιχαλά, Στοά Πεσμαζόγλου 10. [Αθήναι. Έκδοση που αναφέρεται στα έργα του Ο.Λ.Π.]}. Σελ. 32.

-Φωτίου Ι. Τσίχλα, νομικού. Διευθυντού παρά τω Ο.Λ.Π. Συλλογή κανονισμών και τιμολογίων Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς. Βιβλίον Α΄. Κανονισμοί Ελευθέρας Ζώνης Πειραιώς. Πλήρης Κωδικοποίησις. Μάιος 1966. {Εκτύπωσις: Κ. Αθανασίου & Σία. Σωκράτους 46 - Αθήναι}. Σελ. 412.

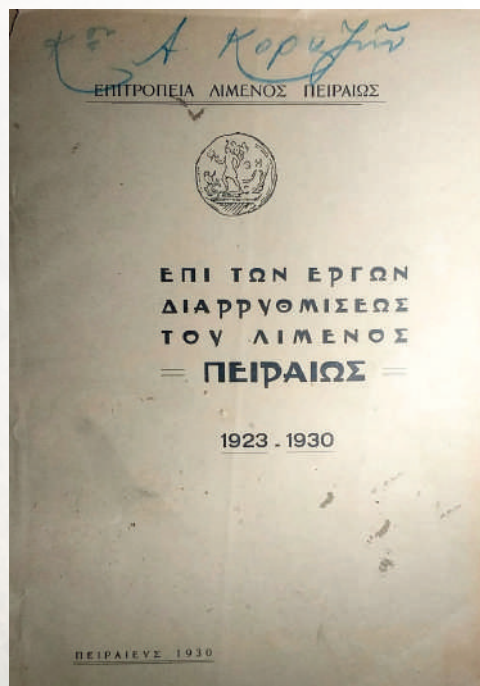
-Γεωργίου Ι. Τσουρή. Πλωτάρχου Λ.Σ. Κανονισμοί Λιμένος Πειραιώς. Piraeus Port Regulations. By Commander G.

Tsouris P.O.C. 1967. {Μελέτη του θεσμού - Κωδικοποίησις ισχυόντων κανονισμών, ερμηνεία. Τύποις: Χριστ. Α. Σαββίδου - Οδός Κολωνού 11 [Αθήναι]}. Σελ. 168.

-ΟΛΠ. 21 Απριλίου 1967. {Ο Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς επί τη Β΄ επετείω της επαναστάσεως της 21ης Απριλίου 1967}. Σελ. 32.

-Δημοσθένους Α. Πίππα. Αντιπρόεδρου του Δ. Σ. του Ο.Λ.Π. Τακτικού Καθηγητού των Λιμεν. Έργων του Ε. Μ. Πολυτεχνείου. Το Γενικόν Προγραμματικόν Σχέδιον του Μείζονος Λιμένος Πειραιώς. Ανάτυπον εκ του τόμου «Ο ΛΙΜΗΝ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1968». Πειραιεύς 1969. Σελ. 14+6 σχέδια+2.

-Γεωργίου Ι. Τσουρή. Αντιπλοίαρχου Λ. Σ. Κανονισμοί Λιμένος Πειραιώς. Μελέτη του θεσμού

- Κωδικοποιήσεις ισχυόντων Κανονισμών - Σχόλια και επεξηγήσεις

- Πλοηγική και Υγειονομική νομοθεσία του λιμένος
- Κανονισμοί Μαρίνας Βουλιαγμένης, Ζέας, εξετάσεως χειριστών και κυκλοφορίας «κρις-κραφτ». Piraeus Port Regulations. Referring to foreign - flag merchant ships, yachts, criss - craft etc. [Δίχως χρονολογία. Με περίληψη στην αγγλική γλώσσα]. Σελ. 228.

-Ελληνική Δημοκρατία. Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς. Κανονισμός λειτουργίας εκθεσιακού κέντρου Ο.Λ.Π. [Στην εισαγωγή: Πειραιάς Δεκέμβριος 1987]. Σελ. 12.

-Γιάννη Ε. Χατζημανωλάκη. Το λιμάνι του Πειραιά στη διαδρομή των αιώνων. Σε έξι εκδόσεις (δύο μέσα στο 1989, 1993 - 1996 - 1999 - 2001).

-Ιστορικό Αρχείο ΟΛΠ. Η εξέλιξη του λιμένος Πειραιώς κατά τον 20ό αιώνα. Εκατό χρόνια ανάπτυξης (1911-2011). Έγγραφα, χάρτες και φωτογραφίες μιας εκατονταετίας (1911-2011). Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς.

{Αφιερώνεται στους εργαζόμενους του Οργανισμού. Κείμενα - Επιμέλεια Γιώργος Ανωμερίτης.

Φωτογραφίες Γιώργος Χριστάκης, Ιστορικό Αρχείο ΟΛΠ. Επεξεργασία αρχείων - Παραγωγή ΠΟΘΗΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε. Πειραιάς 2012 © Copyright: ΟΛΠ}. Σελ. 1-272 και 273-296 σε διαφορετικό χαρτί. Ο ΟΛΠ στην διάρκεια της μακράς λειτουργίας του είχε εκδώσει αρκετά ενημερωτικά έντυπα, υπό την μορφή δελτίων, όπως:

-Δελτίον του Ο.Λ.Π. Εκδιδόμενον περιοδικώς υπό του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς. Συντάκτης: Κωνστ. Ζουμπουλίδης. Οδός Ι. Δροσοπούλου 15, Πειραιεύς. Τεύχη 1 (Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1950) έως 11 (Μάιος - Ιούνιος 1952) δεμένα σε ένα τόμο.

-Δελτίον Ο.Λ.Π. Διεύθυνσις συντάξεως: Νικόλαος Δάρας - Ιωάννης Χατζημανωλάκης.

Τεύχος 1. Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος 1972. Σελ. 60. Τεύχος 2. Ιούλιος - Αύγουστος - Σεπτέμβριος 1972. Σελ. 56. Τεύχος 5. Απρίλιος - Μάιος - Ιούνιος 1973. Σελ. 56.

Κατόπιν είχαμε μια σειρά πολυτελών ετησίων δελτίων με πληροφοριακά στοιχεία περί λιμένος, τιμολόγια, στατιστικούς πίνακες κ.ά.: ΟΛΠ Ο λιμάνι του Πειραιώς κατά το 1960. ΟΛΠ Ο λιμάνι του Πειραιώς κατά το 1962. ΟΛΠ Ο λιμάνι του Πειραιώς κατά το 1965. ΟΛΠ 1930-1970. Στατιστικόν Δελτίον 1970. ΟΛΠ Ετήσιον Δελτίον 1975. ΟΛΠ 1975-1976. Port of Piraeus Authority 50 years 1930-1980. Ο.Λ.Π. 1981-1986. ΟΛΠ 1987-1989. Port of Piraeus Authority 1990. The Port of Piraeus Handbook 1992. The Port of Piraeus Handbook 1994. Handbook and Directory 1999-2000 The Port of Piraeus. Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς Α.Ε. 2000.

-ΟΛΠ. Πολιτιστική Ακτή Πειραιά. Έκθεση συνοδεύουσα την πρόταση γενικής διάταξης. Master Plan. Δεκέμβριος 2010.

-Πολιτιστική Ακτή Πειραιά. Silo μετατροπή του κτιρίου σε Μουσείο Εναλίων Αρχαιοτήτων. Πειραιάς 2012.

-Βάζουμε πλώρη στο μέλλον. Επενδυτικό πρόγραμμα ΟΛΠ Α.Ε. 2012 - 2016. Σελ. 32 και ένθετο «Πορεία έργων επενδυτικού προγράμματος 2012-2016».

Την περίοδο εκείνη είχαμε δει και ετήσια ημερολόγια με πλούσια θεματογραφία (1998 Πειραιάς, Θαλάσσιος νευρικός κόμβος. 2000 Επιμέλεια Αθηνά Σχινά, έργα ζωγραφικής και γλυπτικής. 2002, Μαγικός Βυθός).

Καθώς ο ΟΛΠ μετατράπηκε σε Α.Ε. (2.5.1999, Νόμος 2688), εισήχθη στο Χρηματιστήριο, αργότερα (2009) μισθώθηκε τμήμα του σε ξένη εταιρεία και τέλος στα 2016 και 2021 εξαγοράστηκε το πλειοψηφικό ποσοστό του μετοχικού του κεφαλαίου, παρατηρώ ότι αραιώσε η εκδοτική παραγωγή που αφορά στον ΟΛΠ.

Μπορώ επίσης να προσθέσω την ειδική έκδοση της Ναυτιλιακής, Αύγουστος 1980, «Ο.Λ.Π. 1930-1980. Piraeus 50 years on» καθώς και την έκδοση ΛΙΜΕΝΕΡΓΑΤΕΣ ΠΕΙΡΑΙΑ, φωτογραφικό λεύκωμα 2002-2003 σε 1000 αντίτυπα. Τα πειραιϊκά σχολεία ασχολήθηκαν με το λιμάνι στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Για παράδειγμα:

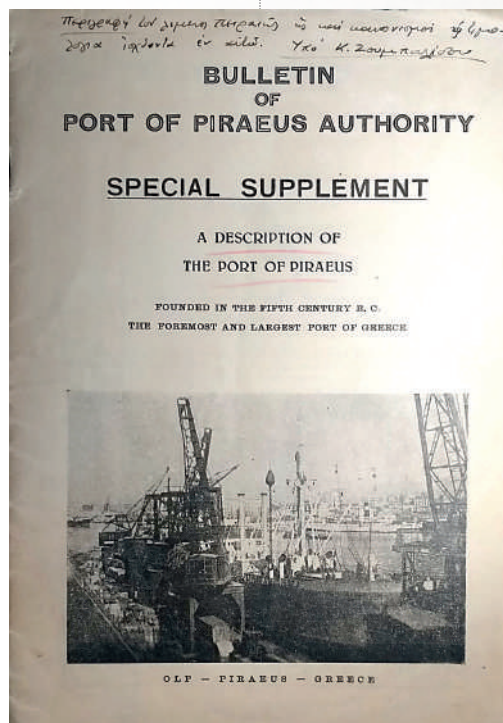
-1ο Γυμνάσιο Καλλιπόλης. Το λιμάνι του Πειραιά χτες - σήμερα - αύριο.

{Διευθύντρια: Σ. Χαμακιώτου-Δημητράκου. Σχ. Έτος 1993-94. Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Θέμα: Διαχρονική Μελέτη Λειτουργίας και Χρήσης του Πειραιϊκού Λιμανιού}. Φύλλα 88 +8 ξεχωριστά.

-Περιβαλλοντική ομάδα Γ' 6/ Ραλλείου Γυμνασίου Θηλέων Πειραιά. Σχολικό έτος 1995 - 1996. Το λιμάνι του Πειραιά. Ιστορία - Πολιτισμός - Ακτοπλοΐα. Συντονιστές προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης/ Ευαγγελία Βαβουράκη - Εργίνη Δρούγκα. Καθηγήτριες αγγλικής. Πειραιάς 1996. {Χορηγός για την έκδοση του βιβλίου: ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΜΕΝΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ. Τυπογραφική επιμέλεια: Γ. Αικατερινίδης δ.Φ. Εκτύπ.: ΣΤΕΛΙΟΣ ΤΣΑΠΕΠΑΣ, Μυκάλης 34, Αθήνα}. Σελ. 56.

-Το λιμάνι του Πειραιά. Ιστορικά και περιβαλλοντικά στοιχεία. Περιβαλλοντική εργασία 2ου Γυμνασίου Καλλιπόλης. 1998-99. Φύλλα 50, έγχρωμες φωτοτυπίες.

Τα παραπάνω δεν εξαντλούν την βιβλιογραφία για το πειραιϊκό λιμάνι αφού δεν έχω καταγράψει τα έντυπα που φυλάσσονται στην Δημοτική Βιβλιοθήκη Πειραιώς, στο Ιστορικό Αρχείο Πειραιώς και ίσως στον ίδιο τον ΟΛΠ...

Αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής

**Αποσπάσματα από το
Εθνικό Σχέδιο του
Υπουργείου Πολιτισμού
και Αθλητισμού για την
προστασία των
αρχαιολογικών χώρων
και μνημείων**

Κλιματική αλλαγή και Πολιτιστική Κληρονομιά – Το πρόβλημα

- Η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην πολιτιστική κληρονομιά και το πολιτιστικό περιβάλλον εν γένει αναγνωρίζεται ως μια από τις μεγαλύτερες διεθνείς προκλήσεις που καλούνται να διαχειριστούν τα κράτη και η επιστημονική κοινότητα

- Οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής σχετίζονται με σημαντικές μεταβολές στη θερμοκρασία, τις βροχοπτώσεις, τα υπόγεια ύδατα και τη στάθμη της θάλασσας, τη διάβρωση και την ερημοποίηση του εδάφους, ακραία καιρικά φαινόμενα που έχουν ως αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενες πυρκαγιές, πλημμύρες, κατολισθήσεις, βραχοπτώσεις κ.λπ.

- Εκτός από τις φυσικές απειλές για χώρους και μνημεία, η κλιματική αλλαγή μπορεί να προκαλέσει σοβαρές και εκτενείς αλλαγές και αλλοιώσεις στο φυσικό τοπίο, που με τη σειρά τους μπορούν να επηρεάσουν τους παγιωμένους τρόπους ζωής και τις παραδοσιακές πρακτικές των τοπικών κοινωνιών, υπονομεύοντας τις αξίες, το εννοιολογικό περιεχόμενο και τη συνολική ακεραιότητα και ταυτότητα της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, δηλαδή το ευρύτερο πολιτιστικό περιβάλλον και τοπίο

- Η αλλοίωση του φυσικού και πολιτιστικού τοπίου επηρεάζει με τη σειρά της αρνητικά την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα και ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών

Κλιματική αλλαγή και Πολιτιστική Κληρονομιά – Η περίπτωση της Ελλάδας

- Άμεσος, ευρύς και συστηματικός κίνδυνος από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής δεν καταγράφεται σήμερα για τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους της Ελλάδας

- Καταγράφονται, ωστόσο:

- Υπαρκτοί κλιματικοί κίνδυνοι, που επηρεάζουν τις ευρύτερες περιοχές στις οποίες βρίσκονται τα μνημεία/αρχαιολογικοί χώροι: ακραία καιρικά φαινόμενα που οδηγούν σε έντονες ανεμολογικές συνθήκες και πλημμύρες, δασικές πυρκαγιές, ερημοποίηση εδαφών, διάβρωση – κατολισθήσεις, άνοδος της στάθμης της θάλασσας και κατακλυσμός παράκτιων εδαφών, καύσωνες

- Ανησυχητικές τάσεις αύξησης της έντασης και της συχνότητας των ακραίων καιρικών φαινομένων, καθώς και δυσοίωνες εκτιμήσεις για τις μελλοντικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, με ημερομηνίες αναφοράς το 2040 και το 2050, σύμφωνα με έγκυρες μελέτες ερευνητικών φορέων της Ελλάδας και του εξωτερικού

- Αυξανόμενα μεμονωμένα περιστατικά ζημιών μικρότερης ή μεγαλύτερης έκτασης σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία, στα οποία η κλιματική αλλαγή αποτελεί επιβαρυντικό παράγοντα

Κλιματική αλλαγή και Πολιτιστική Κληρονομιά – Ελληνικές πρωτοβουλίες

• Η Ελλάδα πρωτοστατεί στο σχετικό διάλογο και αναλαμβάνει πρωτοβουλίες σε εθνικό και διεθνές επίπεδο:

• Το 2016 κατήρτισε την Εθνική Στρατηγική για την Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή (ΕΣΠΚΑ), στην οποία ενσωματώθηκε ως διακριτή τομεακή πολιτική ο κλάδος της Πολιτιστικής Κληρονομιάς,

• Το 2019 στο Pre-Summit Event του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη και στη συνάντηση Cop25 της Μαδρίτης παρουσιάστηκαν οι ελληνικές θέσεις και η ελληνική πρωτοβουλία για διεθνή Σύμπραξη των Φορέων της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Αντιμετώπιση των Επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής, που έλαβε τη στήριξη του Γεν. Γραμματέα του ΟΗΕ, της UNESCO, του ICOMOS και του Παγκόσμιου Μετεωρολογικού Οργανισμού, των κατεχόνων αρμόδιων φορέων για τα θέματα Πολιτιστικής Κληρονομιάς και κλιματικής αλλαγής διεθνώς, πολλών κρατών-μελών, ΜΚΟ και εμπειρογνομόνων

• Η Εθνική Πρωτοβουλία για την προστασία των μνημείων της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς από την κλιματική αλλαγή που δρομολογείται σε συνεργασία με τη Γραμματεία των Η.Ε. για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) και την UNESCO, συντονίζεται από το Γραφείο του Πρωθυπουργού και υποστηρίζεται από τα Υπουργεία Πολιτισμού και Αθλητισμού και Περιβάλλοντος και Ενέργειας

• Η Ελλάδα πρότεινε επίσης τη διοργάνωση «θερινού σχολείου» σε ετήσια βάση και σε άλλη χώρα κάθε φορά προκειμένου να ενισχυθεί η απόκτηση ικανοτήτων και τεχνογνωσίας από τα στελέχη, που διαχειρίζονται την πολιτιστική κληρονομιά στα κ-μ του ΟΗΕ. Το πρώτο «σχολείο» διοργανώθηκε το 2020 από την Ελλάδα ψηφιακά λόγω της πανδημίας

• Στο ΥΠΠΟΑ συστήθηκε (2019) εσωτερική Διεπιστημονική Επιτροπή για τη μελέτη των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην Πολιτιστική Κληρονομιά και τη διατύπωση προτάσεων και ενεργειών στο πλαίσιο ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης

Κλιματική αλλαγή και Πολιτιστική Κληρονομιά – Εθνικό Σχέδιο

Στο πλαίσιο της ενεργοποίησης της Ομάδας Εργασίας για την κατάρτιση του Εθνικού Σχεδίου για την αντι-

μετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής στην Πολιτιστική Κληρονομιά:

• Σε 1η φάση, καταγράφηκε η διεθνής εμπειρία στο συγκεκριμένο θέμα και συγκεντρώθηκαν οι απόψεις των Υπηρεσιών του ΥΠΠΟΑ, κυρίως των Εφορειών Αρχαιοτήτων

• Σε 2η φάση, εξετάστηκαν οι υποχρεώσεις της Ελλάδας ως προς τη συγκεκριμένη διάσταση της κλιματικής αλλαγής, την κείμενη νομοθεσία και τη σύνδεση της με το δίπτυχο «Κλιματική Αλλαγή και Πολιτιστική Κληρονομιά», τις προκλήσεις που διαμορφώνονται ως προς το χωρικό σχεδιασμό, τη διάκριση των κλιματικών κινδύνων (για το τοπίο, τα μνημεία, τους εργαζόμενους, τους επισκέπτες), τις κατευθύνσεις που πρέπει να υποστηρίξει το Εθνικό Σχέδιο για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς από την Κλιματική Αλλαγή αλλά και τις προδιαγραφές των ειδικότερων – για τα μνημεία/αρχαιολογικούς χώρους - Σχεδίων Προσαρμογής.

1η φάση: μέχρι το 2025

1. Δημιουργία (χαρτογραφικού) καταλόγου κλιματικής τρωτότητας σε επίπεδο χώρας (με έμφαση στις χωρικές ενότητες με μνημεία/αρχαιολογικούς χώρους) και ανάπτυξη ψηφιακού αποθετηρίου σε σύνδεση με το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο

2. Κατάρτιση του Εθνικού Καταλόγου Πολιτιστικών Αγαθών σε κλιματικό κίνδυνο

3. Σταδιακή κατάρτιση και εφαρμογή 12 Σχεδίων Προσαρμογής αρχαιολογικών χώρων/μνημείων στις

γία σε επιβαρυμένες θερμικές συνθήκες, να χαρακτηρίζονται από συνθήκες θερμικής άνεσης για τους επισκέπτες, να προστατεύονται οι συλλογές αλλά και να περιορίζονται οι εκπομπές αερίων θερμοκηπίου στο πνεύμα της Συμφωνίας των Παρισίων και των εθνικών στόχων (-40% στις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα σε σχέση με το 1990)

3. Πιλοτική ενεργειακή αναβάθμιση Μουσείων του ΥΠΠΟΑ, σε σχεδόν μηδενικής ενέργειας (near zero energy)

«Αντιμετώπιση των απειλών της κλιματικής αλλαγής στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα πολιτιστικών χώρων τουριστικής και οικονομικής σημασίας»

επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής και η αναθεώρηση/ επικαιροποίηση των αντίστοιχων Σχεδίων Πολιτικής Προστασίας

4. Αξιολόγηση των αναγκών ενεργειακής αναβάθμισης Μουσείων του ΥΠΠΟΑ και ενεργειακή αναβάθμιση 13 Μουσείων του ΥΠΠΟΑ.

5. Αναθεώρηση, σε συνεργασία με τη Γ.Γ. Πολιτικής Προστασίας, των σχεδίων πολιτικής προστασίας των ευρύτερων περιοχών στις οποίες ανήκουν οι αρχαιολογικοί χώροι/μνημεία

6. Κατάρτιση σε συνεργασία με το ΥΠΕΝ και θεσμοθέτηση Ειδικών Χωρικών Σχεδίων για αρχαιολογικούς χώρους/μνημεία που χαρακτηρίζονται από αυξημένη τρωτότητα σε κλιματικούς κινδύνους - Επαναξιολόγηση των ορίων των ζωνών προστασίας των αρχαιολογικών χώρων/μνημείων, ειδικότερα σε περιοχές υψηλής τρωτότητας σε κλιματικούς κινδύνους

7. Εκπαίδευση/κατάρτιση του στελεχειακού δυναμικού του ΥΠΠΟΑ στο δίπτυχο «Κλιματική Αλλαγή και Πολιτιστική Κληρονομιά»

8. Ανάπτυξη ειδικού προγράμματος για την προστασία των υλικών των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής

9. Δημιουργία μηχανισμού υποστήριξης εντός του ΥΠΠΟΑ – Πλαίσιο συνεργασίας με εξειδικευμένους φορείς του Δημόσιου Τομέα

2η φάση: μέχρι το 2030

1. Σταδιακή κατάρτιση και εφαρμογή 35 συνολικά (και για τις δύο φάσεις) Σχεδίων Προσαρμογής αρχαιολογικών χώρων/μνημείων στις επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής

2. Ενεργειακή αναβάθμιση 30 συνολικά (και για τις δύο φάσεις) Μουσείων του ΥΠΠΟΑ, ώστε να διασφαλίζεται η ομαλή τους λειτουργία

Προϋπολογισμός προτεινόμενου έργου:

€ 23.000.000

Επένδυση Ταμείου Ανάκαμψης: € 23.000.000

21 Ανάλυση κόστους του έργου Υποέργο Τίτλος Κόστος

1 Προστασία από βραχοπτώσεις στους Δελφούς € 7.715.000

2 Αντιπλημμυρικά έργα στον Αρχαιολογικό Χώρο Δίου € 2.250.000

3 Αντιπλημμυρικά έργα σε Μινωικά Ανάκτορα της Κρήτης (Φαιστός και Μάλια) € 3.360.000

4 Έργα πυροπροστασίας στον Αρχαιολογικό Χώρο Φιλίππων € 2.225.000

5 Έργα πυροπροστασίας στον Αρχαιολογικό Χώρο Μυστρά € 3.200.000

6 Συστήματα παρακολούθησης και καταγραφής των επιπτώσεων της Κλιματικής Αλλαγής στο μικροπεριβάλλον για τις ανάγκες συντήρησης των επιφανειών των μνημείων € 2.000.000

7 Σχεδιασμός Εθνικής Στρατηγικής για την προσαρμογή της προστασίας των μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής € 2.000.000

8 Τεχνική και διαχειριστική υποστήριξη στην υλοποίηση του έργου € 250.000

